

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תליתאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקחלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת דברים

ירושלים עיה"ק תובכ"א

תשפ"א לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתנו שטוחה לפני המעיינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת דברים

מפתח עניינים

איזהו חכם המכיר את מקומו - הכרת כוחות הנפש / תוכחתו של משה רבינו לישראל
דרך רמז / מדת הנרגנות / דברי נרגן כמותלהמים והם ירדו חדרי בטן / החיזוק בעניני
בין אדם לחבירו בימי בין המצרים / תפקידנו לשאוף לאהבת הזולת ולראות בטוב
השני / אהבת התורה מרוממות את האדם מתכונותיו השליליות / אם יתן איש את כל
הון ביתו באהבה שאהב רבי יוחנן את התורה בזה יבוא לו - אהבת התורה של רבי יוחנן

מפתח חידושי תורה

- א. בענין בן נח מוזהר על הדינים
- ב. בענין ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו
- ג. בענין דין אמת ומשפט צדק
- ד. בענין לוט נכד אברהם
- ה. בענין בל תשחית בהפקר

מפתח שנות חיים

- קעו/ב. קידוש ליל שבת על היין
- קעז. קללה
- קעה. קנאה
- קעט. קרבן
- קפ. קריאת שמע בעונתה

מפתח חידושי סוגיות

- א. בענין שיעורין הלכה למושה מסיני
- ב. בענין עשיית ארבע דפנות לסוכה
- ג. בענין עשיית הסוכה בערב החג דוקא
- ד. בענין חידוש דבר בסוכה ישנה

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת כל מתי ישראל, ובכללם

יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יוסף בן אסתר
שמועון בן עליה	יפה בת עליה	יעקב בן עליה
סימי בת חנה	אליהו מאיר בן סימי	מרגלית בת סימי
מסעוד בן אסתר	מסעודה בת חסיבה	פיבי בת חסיבה

תנצב"ה

איזהו חכם המכיר את מקומו - הכרת כוחות הנפש

בעזרת ה' יתברך נראה לעיני מעט בעיני הפרשה, פרשת דברים, ובעיני דיומא.

אנחנו נמצאים עכשיו בערב ראש חודש מנחם אב, ובעוד חודשיים כבר יהיה ראש השנה. ידוע הרמז 'אב' בראשי תיבות - אלול בא, וזהו דבר שכולם יודעים שאלול מתקרב. השאלה על כל אחד ואחד היא איך הוא מכין את עצמו לקראת אלול.

לכל דבר, אומר המסילת ישרים, נתנה התורה זמן להתכונן. אי אפשר ליפול ולצנוח אל המצוה, ותמיד צריכים להתכונן אליה מראש. וכפי ההכנה של האדם לפני המצוה, כך גם יהיה פרי המצוה. כשאדם יבוא למצוה בבחילות, בחיפזון ובהיסח הדעת, כך גם תראה המצוה שלו. ולשון רבותינו הקדמונים (מבחר הפנינים מג, לה) 'פרי המהירות - חרטה'. אך כשאדם עושה את הדברים עם התכוננות, עם הכנה ועם לב פתוח, כל המצוה שלו נראית אחרת ובמעלה אחרת.

ובהיות וראש השנה, זמן בו נכתב כל מה שיהיה בשנה הבאה מתקרב ובא, צריכים אנחנו להתכונן ולהכין היטב את עצמנו. מה הדבר הראשון שאדם צריך להתכונן בו? - להכיר את עצמו. רבותינו אמרו (ראה אבות פ"ו, ו') 'איזהו חכם המכיר את מקומו', והכוונה בזה היא שעל האדם להכיר את כוחות הנפש שבו. זהו לא דבר של מה בכך, כי כוחות הנפש של האדם הם סבוכים ונפתלים, וכדי להכיר בהם צריך ליבון ובירור אחר בירור. לעתים אדם עובר ממידה למידה ומכח אחד בנפש לכח אחר, בלי להרגיש ובלי לדעת מזה כלל.

פעם בקשו מרבינו המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל שיבוא להספיד רב אחד שנפטר. המשגיח סירב ואמר שאיננו יכול לבוא. כיון ששמעו שסירב, התפלאו. אמרו לו, 'הרי תמיד כבוד הרב מגיע להספדים ומעורר בהם את הלבבות, ומדוע הפעם המשגיח משתמט?!' אך הוא לא הסכים לבוא, אמר שאיננו יכול, ואכן לא הגיע להספיד.

המקורבים של המשגיח שידעו שתמיד דרכו כן להגיע להספיד, כמו שאומרת הגמרא (שבת קנג.) שיש ענין כזה של 'אחים בהספידא', זה זמן שבו לבבות של אנשים פתוח ואפשר לעורר אותם לעבודת ה', התפלאו על הדבר. אחרי זמן מה, סיפר להם המשגיח את טעמו. 'כמה שבועות לפני כן נפטר לי נכד', סיפר המשגיח, 'וידעתי, שמסתבר שכדרך המספידים בשעה שאתחמם בדברי ההספד על אותו רב אתחיל לבכות, אבל ידעתי שהבכי שלי לא יהיה רק על אותו רב אלא יהיה מעורב בו גם בכי על הנכד שלי שנפטר לפני זמן

א. בספר אור יחזקאל (מכתבים מכתב ק"י עמוד קט"ו) מבואר מהמשגיח זצ"ל. כבר שבועיים - שלשה לפני שנפטר הנכד שלו, כבר הודיעו לו משמים שנכדו עתיד להפטר. הוא ידע מזה מראש ואף מסר על זה שיחה לתלמידים, כדי להראות להם שיש מנהיג לבירה והכל כתוב וידוע מאת קורא הדורות מראש.

לא רב, ולכן לא רציתי לבוא, מפני שיהיה חסרון אצלי במדת האמת, שיחשבו שאני בוכה על אותו רב וזה לא נכון לגמרי' (הובא בספר אוצר אפרים שמות דף קל"ו ע"ש).

זהו 'המכיר את מקומו', מי שיודע ומכיר את כוחות הנפש שלו עד תום ושולט בהם היטב. וזהו התפקיד הראשון שלנו בעת הזו, להכיר את מקומנו. לבחון את כוחות הנפש שלנו ולעמוד על טיבם מי שלא מכיר את עצמו יכול ליפול בהרבה חלאים מחלאי הנפש, ובפרט בחולי הקשה מכולם, חולי הדמיונות, (עיין מורה נבוכים ח"א פל"ב ועוד). מהו חולי הדמיונות?! לפעמים נדמה לו לאדם שהוא איש רם המעלה, רב גובריה ונפיש חיליה כאחד מרבותינו הראשונים, עד שלפעמים הוא משתומם, 'מה קרה שאליהו הנביא לא בא אלי, ובושו פועמיו מלבוא?' הוא רוצה שאליהו הנביא יבוא אליו ולא בשביל שאליהו ילמד אותו, אלא בשביל שהוא ילמד את אליהו הנביא, ישמיע לו איזה חידוש נפלא... יש כאלו בעלי דמיונות, ואדם שמסתובב עם מחשבות כאלו שהוא גדול שבגדולים, אדם השלם, אנושה מכתו.

ידוע כי חולה שיודע שהוא חולה ומכיר במחלתו, זה עצמו חצי רפואה (עיין ספר החינוך מצוה קנ"ב, של"ה הקדוש מסכת יומא פרק דרך חיים תוכחות מוסר אות רכ"א). אבל מי שחולה ולא מכיר בכך שהוא חולה, הרי זה קשה מן הכל. מדוע? מפני שמי שהוא חולה ויודע שהוא חולה, מגיע איזה זמן שמכביד עליו חוליו ואז הוא אומר 'עד מתי אסבול את החולי הזה? אני מוכרח לספל בזה'. ואז ילך אל רופא אומן, יקח את הרפואות הנצרכות ויביא מזור לעצמו. אבל אחד כזה שהוא חולה ולא יודע מזה ונדמה לו שהכל בסדר אתו, לעולם הוא לא יגש לרופא, עד שלפתע ימות. לכן אדם צריך להכיר את חלאיו, חלאי הנפש, לדעת היכן הוא חסר ומה עליו לתקן.

וזו מלאכה גדולה היא. 'עקוב הלב מכל', אומר הכתוב (ירמיה יז, ט). 'עקוב' פירושו עקום שבעקומים, כי הלב שלנו נפתל מאד והרבה צדדים וצידי צדדים יש בו. וכך אנחנו אומרים בתפילה (תחנון לשני וחמישי) 'פתלתול ועיקש ליבנו', ובזה יש תרתי לריעותא, גם שהלב שלנו פתלתול, יש בו הרבה מהלכים והרבה כוחות, וגם הוא עקש. ותפקידנו הוא ללבן ולברר את כוחות הנפש שלנו, לעמוד עליהם ולתקן אותם.

ומה הדרך לזה? איך נוכל להאיר את החשכה הזו ולבחון לאור האבוקה את הלב? על ידי אור התורה בעסק התורה, ובפרט בלימוד בספרי מוסר ויראה המוציאים לאורה את כוחות הנפש ומזקקים ומוציאים ממנו כל רע.

תוכחתו של משה רבינו לישראל דרך רמז

הפרשה שלנו מתחילה בדברי תוכחה, וכך מתחיל הפסוק ואומר 'אלה הדברים אשר דבר משה', והכלל בדינו, שכל מילה בלשון הקדש באה לבטא את המשמעות

המדוייקת של אותה המילה. לא כתוב כאן 'אלה האמירות אשר אמר משה', אלא 'אלה הדברים אשר דבר משה', מפני שכל לשון של 'דיבור' הוא לשון קשה, וכמו שאמר הכתוב (בראשית מב, ל) 'דבר אדוני הארץ אתנו קשות', וכמו שאמרה הגמרא (מכות יא.). וכלשון רש"י, אלה הדברים - לפי שהם דברי תוכחות.

אמנם כשבאים להוכיח מישהו, צריך לדעת איך להוכיח אותו. הרבה פעמים אם אדם יבוא להוכיח את חברו וידבר אתו בדיבור קשה ובוטה, זה יגרום לו ריחוק ויביא אותו לפרוש עוד יותר. דבר זה למדנו כאן ממשה רבינו, שהרי גם כאשר משה רבינו בא להוכיח את ישראל, הוא לא מוכיח אותם בפירוש אלא רק בדרך רמז, כדי לא להכלים אותם יתר על המידה. וכך אומר משה: **'אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תופל ולבן וחצרות ודי זהב'.** וכל המקומות האלו יש בהם רמז לחטאים של ישראל, כמו שפירש רש"י.

וכך ראינו אצל יעקב אבינו בשעה שבא לברך ולהוכיח את בניו בסוף ימיו, ושאלו רבותינו (ספרי דברים פסקא ב'), מפני מה הוכיח יעקב את בניו רק בסוף ימיו?! הרי אם אדם רואה משהו שאינו כשורה אצל חברו, צריך להוכיח אותו מיד, ולמה זה חיכה יעקב עד סוף ימיו, שעה שכבר מוטל הוא על ערש דווי?! אלא, שאמר יעקב, אם אוכיח את ראובן יאמר לי ראובן 'אבי, אני עוזב את המשפחה והולך אל עשיו'. לכן חיכה יעקב עד סוף ימיו, ואז לפני פטירתו הוכיח אותו ואת שאר האחים.

וזהו דבר מבחיל הרעיון. וכי מדובר כאן באחד מן השוק?! מדברים כאן בשבטי יה! וכי חשוד ראובן, בנו בכורו של יעקב אבינו, שגדל אצלו, ינק ממנו את תורתו וראה אצלו גילוי אלוקות כל ימיו, הוא יעזוב וילך אל עשיו, ההיפוך הגמור מאביו?! הרוצח הזה שעשה כל תועבות שבעולם?! אבל כאן גלו לנו רבותינו כח מכוחות הנפש, שלפעמים ימצא שאם אדם ישמע תוכחה קשה, הוא יכול לבעוט וללכת. הרבה דרכים יש איך להוכיח, אבל הצד השווה שבהם שצריך דעת ותבונה שלא להוכיח בצורה קשה שתגרום לו לבעוט בהכל, ותחת קירוב יבוא ריחוק.

על הצדיק רבי זושא מאניפולי זצ"ל היו אומרים שהיה יודע תמיד לומר על כל אחד ואחד מה שעשה ומה שפעל. וכמו שרמזו המפרשים את לשון הגמרא (גיטין ב.) 'בפני נכתב ובפני נחתם', כי בפנים של כל אחד ואחד נכתב ונחתם כל מה שעשה. ואמנם אנחנו לא רואים כלום, אבל רבותינו שהשקיעו עצמם בתורה ויראה והתעלו במדרגות הקדושה, ידעו לקרוא על פניו של כל אדם את כל מה שעשה בימי חייו.

וכך היה מנהגו של רבי זושא, שהרבה פעמים בזמן שהיה מתארח אצל יהודי והיה יושב אתו לשיחה, היה פתאום מתחיל רבי זושא לדבר אל עצמו, והיה אומר, 'רבון העולמים,

כמה טובות עשית לי עד היום, וכמה אני צריך להכיר לך טובה על זה. ובהיות וכל כך אתה מטיב איתי, כמה אני צריך לעשות תשובה על שהכעסתי אותך בעבירה פלונית ובעבירה פלונית', וכך היה רבי זושא מתחיל לספר ולהתוודות על כל החטאים שעשה המארח היושב לצידו, כאילו הוא עצמו עשה. 'ביום ראשון עשיתי כך וכך, ביום השני עשיתי כך וכך, ובספרים הקדושים כתוב שחטא פלוני פוגם כך וכך וחטא אחר עושה כך וכך', וכך היה רבי זושא יושב ומתמרמר מאד מאד, והשני יושב ושומע את שהרב אומר, ומתפלא לעצמו, 'איך זה שכל מה שאני עשיתי גם הרב עשה?!' עד שלבסוף היה אומר 'כבוד הרב, ראה זה פלא... גם אני עשיתי כל מה שעשית...' או אז היה צועק רבי זושא 'נו, אז בוא אני ואתה ונעשה תשובה ביחד'... זה צורה של הוכחה, שמביאה את האדם לידי קירוב ותשובה. והרבה נוהגים להיפך, את כל העונות שלנו אנחנו תולים באחרים... אבל רבי זושא לקח את כל העבירות של השני על עצמו, ובוה היה מחזיר אותו בתשובה.

אלו הם כוחות הנפש. אדם אומר: 'אני אלך ואגיד לו בפנים את חומר מה שעשה, ואז הוא יזדעזע ויחזור בתשובה'. הרבה פעמים זה לא כך, וצריך שתהיה שמאל דוחה וימין מקרבת. ואמנם להמנע מתוכחה גם כן אסור, וצריך להוכיח, אבל צריך לעשות את זה בדעת ובתבונה, באופן שיהיו הדברים נשמעים.

מהר"ם אלשיך זצ"ל (פרשת קדושים יט ח) כתב אופן איך להוכיח, וזו היא דרך בדוקה והרבה פעמים מועילה. הפסוק אומר (משלי ט, ח) 'אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך'. פירש מהר"ם אלשיך, יש אחד שכשבא להוכיח את השני אומר לו מילות גנאי, מבזה אותו וצועק עליו, מזהיר אותו 'על המעשים שאתה עושה יצלו אותך בגיהנם, ישרפו אותך ויבשלו אותך, ולבסוף עוד תחזור לכאן בגלגול של צפרדע'. מתוכחה כזו לא יוצא כלום, וכמו שלימד אותנו רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל כי 'לשון קשה אינה נשמעת' (כתר ראש אות קמג). וזה היה בזמנו לפני כמאתים שנה, על אחת כמה וכמה בזמנינו שלשון קשה לא תשמע, ויאמר לו אותו אחד 'די לי בצרות שכבר יש לי, אתה רוצה להוסיף לי עוד את מה שיעשו לי בגיהנם בישול אחר בישול? לך ממני ותעזוב אותי לנפשי'. לכן, אומר מהר"ם אלשיך, אל תוכח - לץ, אל תבוא לחבר שלך ותוכיח אותו בזה שהוא לץ, בזה שהוא רשע ורע מעללים.

אם כן, איך כן צריכים להוכיח? הוכח לחכם - ויאהבך. לך לחבר שלך ותשבח אותו, תאמר לו 'הרי אתה חכם מופלג, חד בדרא, וחד גדיא... אין עוד מישהו כמוך, חכם וטוב. ואם כן, איך אתה עושה מעשים מכוערים שכאלו?! הרי זה לא מתאים לך ולא נדבק בך'. כשאותו אחד שומע את השבחים האלו, הוא אומר לעצמו 'נכון, הוא צודק. בטח הוא גם היה רוצה להוסיף עלי עוד שבחים אבל הוא לא רוצה לעבור על מאמר רבותינו (עירובין יח:) שהזהירו

שלא לומר בפניו של אדם יותר ממקצת שבחו'... וכשנותנים לאדם כבוד ומשבחים אותו, גם דברי התוכחה נכנסים אל לבו ועושים פרי לטובה.

מדת הנרגנות

הלב שלנו הוא נפתול ועיקש, וצריכים אנחנו להכיר אותו ולדעת מהם המקומות בו הוא צריך תיקון ויישור. התוכחות האלו שהוכיח בהם משה רבינו את ישראל בפרשיות שלנו, הם תוכחות הפועלות על כל לב עקוב והופכות כל לב עקוב למישור, וצריכים אנחנו להתבונן בהם.

למשל, הפסוק בפרשה אומר: ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אותנו ביד האמורי להשמידנו. הפסוק הזה מבהיל כל לב. משה רבינו בא ומספר כאן מה אמרו בני ישראל, 'ותרגנו', מפרש רש"י שהוא לשון הרע. על מה היתה התרעומת של בני ישראל ואיפה הוציאו דבת הקב"ה רעה? 'ותאמרו בשנאת ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אותנו ביד האמורי להשמידנו'. זו היא 'מדת הנרגנות', אותו כח בנפש שמביא את האדם להתלונן על כל דבר בלי צדק ובלי סיבה. רבינו יונה (שערי תשובה שער שלישי רל"א) מגדיר אחד כזה 'איש אשר דרכו וחוקו להתאונן ולהתרעם ולמצוא תואנות על חבירו תמיד על מעשיו ועל דבריו'. זה הוא האיש הנרגן, זה שמחפש תואנה וטענה בכל דבר, 'למה עשו כך', 'למה דברו כך', וכיוצא בזה.

זו המידה שהיתה אצל בני ישראל, 'ותרגנו באהליכם'. ודרשו חז"ל (ספרי דברים א, כז) שהיו יושבים כל אחד ואחד עם משפחתו בביתו, ויושבים ובוכים ומצטערים כאילו ח"ו נפטר להם איזה מת. היו נוטלין את בניהם ואומרים להם אוי לכם דוויים אוי לכם סגופים למחר יהיו צולבים מכם על הצלוב. נוטלים את בנותיהם ואומרים להם אוי לכם דוויית או לכם סגופות למחר יהיו הורגים מכם ושובים מכם ומעמידין מכם בקלון. וזהו דבר שקשה להבין, הלא הקב"ה נתן להם כל טוב סלה ולא חיסר מהם מאומה! נתן להם את המן, שהוא 'זיו השכינה שהתגשם' כלשון רבותינו הרמב"ן ועוד, מין ענין רוחני שהקב"ה הוריד לכאן ונתן להם את האפשרות לאכול אותו, וכמו שדורשת הגמרא (יומא עה): 'לחם אבירים אכל איש' - לחם שמלאכי השרת אוכלין אותו. מלאכים צריכים אוכל?! יש להם ארוחות?! אך היה זה ענין רוחני שנשגב מבינתו, והקב"ה הוריד את זה לכאן בצורה מחודשת של מאכל, סוג אכילה מיוחד שאין בו שום פסולת וכולו קדש קדשים.

לא רק את המן, אלא גם את השליו הוריד להם. גם השליו היה בו בחינה רוחנית, והיה משובח טעמו ושומנו להפליא, כדרשת רבותינו ביומא (עה): גם מים היה להם מבארה של מרים ואף כל פירות שבעולם היה להם, הן ברוחניות והן בגשמיות. והיכן היו יושבים?

בשבעת ענני הכבוד. על כל זה היו יושבים ובוכים ואומרים 'אוי לנו דוויים, אוי לנו סגופים'!! 'בשנאת ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים', הרי היה לנו כל כך טוב בארץ מצרים, ורק בגלל שהקב"ה שונא אותנו הוציאנו משם. איך אפשר להבין דבר כזה?! וכי שכחו הם את העינויים הגדולים שהיו מנת חלקם בארץ מצרים? את כור הברזל שהיו נתונים בו, ו'מעולם לא ברח עבד ממצרים', כדרשת רבותינו (מכילתא יתרו א')?! הלא הם היו עובדים בעבודת פרך בבית ובשדה, ואשה שהיתה יולדת ששה בכרס אחד היו לוקחים את כל בניה ומשליכים ליאור, וכי את כל זה שכחו?! וכלל ישראל אומרים: הקב"ה שונא אותנו. ומה הראיה? - שהוציא אותנו מארץ מצרים "הנפלאה" והביא אותנו אל המדבר, שם אנחנו "צריכים" לאכול מן. איך אפשר להבין דבר כזה, אשר לכאורה הוא כבלי דעת ובלי תבונה?!

וההסבר בזה, כי זו היא מדת הנרגנות. כפי שפתחנו ואמרנו, 'עקוב הלב מאד', יש בו כוחות רבים ופיתולים שונים, ויש כח כזה בכוחות הנפש להפוך את הקערה על פיה, כל דבר שיעשו לו לאדם הוא יפרש אותו לגנאי, וכל מה שיתנו לו - הוא יפרש שעושים את זה לרעתו. אלו הם הנרגנים, וזה מה שהיה עם ישראל 'ותרגנו באהליכם', מדת הנרגנות עלתה על לבם, וכשאדם נרגן - הכל נראה לו הפוך, וכל כמה שנותנים לו ומבקשים את טובתו, הוא מפרש את זה שישונאים אותו ועושים הכל נגדו.

דברי נרגן כמתלהמים והם ירדו חדרי בטן

לפני כעשרים שנה נפטר תלמיד חכם ותיק, הגאון הרב מאיר רובמן זצ"ל, שהיה ראש ישיבה בחיפה. יש לו ספר על התורה שנקרא 'זכרון מאיר', ובו הוא מדבר על המכה הזו של הנרגנות².

ב. שמעתי עליו סיפור נפלא מיהודי אחד, וכך סיפר. אני, אמר אותו אחד, יהודי מרוקאי, בן יחיד להורים שלי, והתגוררנו כל השנים בטבריה. כשגדלתי רציתי ללכת ללמוד בישיבה, ושלחו אותי ללמוד אצל הרב רובמן בחיפה. זו היא מסירות נפש, כי הורים שיש להם רק בן אחד בדרך כלל דואגים לו כל הזמן ורוצים שיהיה בקרבם, אבל ההורים שלו כפו את אהבתם בשביל רצונו ללכת וללמוד תורה, ושלחו אותו ללמוד בחיפה.

כשהגעתי לשם, סיפר אותו יהודי, באמת הישיבה מצאה חן בעיני. היו לי חברותות טובות, למדתי היטב ובשקידה, והתעליתי מאד מאד בתורה. רק בעיה אחת היתה לי. לא הצלחתי להסתדר שם עם סדרי האכילה. הגע בעצמך, אמר לי אותו אחד, וכי אתה יכול לאכול דגים עם סוכר?!... יש כאלו שאצלם זה מעדני מלכים כמו המן במדבר, ויש כאלו שבשבילם זה יהרג ואל יעבור... לא הסתדרתי עם המאכלים שהיו שם, וכך מצאתי את עצמי אוכל רק לחם עם לחם... כך היה שבוע ושבעיים חודש וחודשיים, אבל כמה זמן אדם יכול לאכול רק לחם?!

הוא מביא את דברי רבינו יונה בספר שערי תשובה (שער שלישי אות רל"א): **אמר שלמה עליו השלום** (משלי יח, ח): **דברי נרגן כמותלהמים והם ירדו חדרי בטן**. 'נרגן' הוא האיש אשר דרכו וחוקו להתאונן ולהתרעם, כמו שפירש רבינו יונה. תמיד לא טוב לנרגן, תמיד רע לו ותמיד הוא מתרעם על כל דבר. תמיד הוא מוצא תואנות על חבירו, ובכל דבר שחבירו עושה הוא מייחס אליו כוונות רעות אשר לא עלו על לבו ועל דעתו. הנרגן, כותב הרב רובמן, **תמיד ידון כל דבר לחובה ולא לזכות, וכל מה שמתרחש תמיד הוא מפרש לגנאי ולחובה, וכל שגגה ישים לזדון**. לפעמים יכול להיות שאדם יעשה משהו שלא כשורה נגדו, אבל הנרגן תמיד יקח את זה הלאה ויפרש את זה שעשו לו את זה בכוונה, ואותו אחד שעשה לו את זה הוא איש צר ואויב, רודף שלו ועושה דווקא נגדו. **וימצא תמיד תואנות על חבירו ועל דבריו אף על פי שחבירו בתומו מתהלך עמו ולא זד עליו בדבר**. החבר שלו יבוא ויאמר לו 'בוקר טוב' או 'שלום עליכם', והנרגן כבר יעשה פלפול, 'למה הוא אמר לי שלום עליכם? זה לא סתם. הרי הוא בוודאי לא התכוון לברך אותי. אין ספק בדבר שהוא התכוון לקלל אותי', ועל ידי פלפול יפרש כל מעשה וכל דיבור כאילו זה נגדו. והנה יתן עצמו כעשוק והלום, עושה את עצמו תמיד כאילו חלמו בו, הכו אותו וציערו אותו, וכאילו כבדה חטאת חבירו עליו, נראה לו שחבר שלו כל הזמן חוטא נגדו וזה מכביד עליו. אבל באמת מי אשם ש'כבד' לו?! מי גורם את זה שהוא מרגיש כל כך רע? - **הוא המכה והוא ההולם כי דבריו ירדו חדרי בטן, המחשבות והדיבורים שלו בעצמם פוגעים ומכאיבים לו**.

יום אחד, עבר ראש הישיבה - הרב רובמן לידי, וראה על פני שיש משהו שמטריד אותי ושאני שרוי קצת בצער. קרא לי ואמר לי, 'בני, אני רואה שיש איזו בעיה שמעיקה עליך ומפריעה לך. תספר לי מה מפריע לך, ואולי ביחד נוכל לפתור את הבעיה'?! אמרתי לו, 'כבוד הרב אכן קלע אל המטרה. באמת יש משהו שמציק לי, ואני חושב שאצטרך לעזוב את הישיבה'. הוא התפלל, 'מה קרה? אתה לא מצליח בלימוד?' ואני עניתי, 'אדרבה, דווקא אני מתעלה בלימוד, לומד בשקידה ובהנאה. אבל הבעיה היא שאני בן יחיד להורי, כל חיי האכילו אותי בבית פטומות, ואני לא יכול להסתדר עם האוכל שיש כאן בישיבה'. הרב שמע את הדברים ושאל, 'תגיד לי, איזה דבר אתה כן אוהב לאכול'?! אמרתי לו, סיפר היהודי, 'אני אוהב לאכול חלווה'. הוציא הרב מכיסו חמש לירות, נתן לו ואמר לו 'לך תקנה לך חלווה'. הלך היהודי וקנה לו חלווה בשפע, בכמות שהספיקה לו עד סוף השנה.

בגלל החלווה הזו, אמר היהודי, נשארתי בישיבה. החלווה הזו הגדילה תורה בישראל, אני יצאתי בן תורה, כל הבנים שלי תלמידי חכמים וכל החתנים שלי דיינים וראשי כוללים. כל זה מכח החלווה הזו שחרב בהארת פניו נתן לי.

לפעמים בהארת פנים כל דהו שאדם מאיר פניו לחבירו, הוא יכול להשפיע הרבה הרבה, ולדורות, באופן שלא עלה בכלל על דעתו ועל לבו.

כי מי שילין תלונות על חבירו, מי שיש בו את המידה הזו להתלונן תמיד על החבר, כאשר לא נגעו, גם כשהחבר לא התכוון לשום רעה, ואדרבה, החבר עשה עמו רק טוב, הנה זה סער מתחולל על הלב והוא כיורה זיקים חדרי בטן.

ופעמים רבות הנרגן כפוי טובה. המידה הזו של הנרגנות הולכת יחד עם כפיות הטובה, יחשוב לרעה וישיב רעה תחת טובה. ויש כלל בדינו, כשהקב"ה רואה שאדם הולך בהנהגה כזו, שעושים לו טובה והוא לעומת זה כפוי טובה ומחזיר רעה תחת טובה, הוא מעניש אותו במידה כנגד מידה, וכך אמר שלמה המלך (משלי יז, ג), **משיב רעה תחת טובה, לא תמוש רעה מביתו, ח"ו.**

החיזוק בעניני בין אדם לחבירו בימי בין המצרים

אנחנו נמצאים עכשיו בימי בין המצרים. הגמרא ביומא (ט:): מביאה שביט ראשון נחרב בגלל שלשה עבירות חמורות שהיו בידי ישראל, עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, עבירות חמורות שאדם חייב ליהרג ולא לעבור עליהם. בגלל העוונות שהיו ביד ישראל נחרב הבית, וכמו שאמרו רבותינו במדרש (איכה רבה א, מא) שכשבא נבוכדנצר והחריב את הבית אמרו לו 'קמחא טחינא טחנת', אתה לא החרבת מאומה, כי לא הפלת ולא שברת אלא קיר בעלמא. מי שבר ומי החריב באמת את בית המקדש? כלל ישראל בעוונותיהם. הם אלו שהחריבו את המקדש, ולנבוכדנצר לא נותר לשבור אלא קיר אבנים גרידא, וכמו שהאריך לבאר בספר נפש החיים (ש"א פ"ד).

בית שני על מה חרב?! - שנאת חנם. ובירושלמי מובא שנחרב בעוון לשון הרע [וכמו שכתב רבינו החפץ חיים זצ"ל בהקדמה לספר מחנה ישראל ובספר כבוד שמים (פרק א' אות י"ד), ע"ש], ובאמת שורש אחד לשני הדברים, כי לשון הרע מוליד שנאת חנם ושנאת חנם מולידה לשון הרע. שואלת הגמרא, מי חמור ממי, חורבן בית ראשון או חורבן בית שני?! אומרת הגמרא 'בירה תוכיח שחזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים'. צא וראה, בית ראשון חרב, אבל אחרי שבעים שנה באו עזרא ונחמיה ובנו את בית המקדש השני. אמנם לא בנו אותו באותה המעלה שהיה לבית הראשון והיו חסרים בבית שני כמה וכמה דברים (יומא כ"א ב'), אבל סוף סוף הרי נבנה ועמד על תלו ארבע מאות ועשרים שנה. לעומת זה בית שני חרב ועדיין בעוונותינו בית המקדש שמם ושועלים הלכו בו. הנה לך, אומרת הגמרא, שעוונותיהם של ישראל בזמן בית שני היו חמורים יותר.

לכן, בימים האלו ימי בין המצרים, אנחנו צריכים להתחזק ולתקן את הענינים של בין אדם לחבירו, ולכן זה גם הזמן שאדם צריך לעקור מעצמו את הכח הזה של הנרגנות, כאשר כל דבר שעושים לו הוא מפרש שעושים את זה כנגדו ולרעתו.

ולפעמים, אומר רבינו יונה, **יחשוב על חסדי ה' יתברך, שהם לנקם ושלום**. הרי זה איום ונורא. הקב"ה גומל עם האדם בכל יום ויום חסדים לאין מספר, אבל אדם עלול לפרש את זה אחרת ולומר 'רבון העולמים, למה אתה לי לאויב, מדוע אתה שונא אותי ולמה אתה נוקם בי'. כמו שכתוב בפרשה שלנו, **ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים**. לכן תפקידנו הוא להתרחק מדרך הנרגנים אשר כל דורך בה לא ידע שלום. מי שיש בו את המידה הזו, אין לו שלום. תמיד יהיו לו קטטות בביתו עם אשתו ועם בניו, כי כל דבר שיעשו בשבילו, גם אם יעשו על הצד היותר טוב וגם אם ידאגו לו בלי סוף, הוא תמיד ימצא על מה להיות נרגן, ותמיד יאמר 'הם אויבים שלי, רוצים לצער אותי ולפגוע בי'. כך יהיה גם בעבודה עם החברים שלו, שתמיד הוא יפרש את דבריהם ואת מעשיהם כאילו הם רוצים לפגוע בו, והוא הוא הנרגן שדבריו יורדים חדרי בטן, הוא זה שגורם לעצמו את הצער הזה שהוא תולה באחרים.

לכן למד לשונך לדון לכף זכות, והיה הצדק אזור מתניך. ובוה, כותב רבי מאיר רובמן, אנחנו מבינים את מה שדרשו רבותינו (ספרי דברים פסקא כד), שכאשר נרגנו בני ישראל ואמרו 'בשנאת ה' אותנו הוציאנו', **מלמד שהיתה סכין יורדת מן השמים ובוקעת את כריסם**. יש בזה מדה כנגד מדה, כי אדם נרגן שכזה, שתמיד מצער אחרים ותולה בהם את כל הצרות כולם ודבריו יורדים חדרי בטן, ירדה סכין ובקעה את חדרי בטנו.

תפקידנו לשאוף לאהבת הזולת ולראות בטוב השני

אלו הם כוחות הנפש שלנו, שיכולים להביא אדם למצב כזה שכל כמה שיקבל טובות והנאות מאחרים, מחבריו וידידיו, ואפילו מהקב"ה שגומל עמו חסדים לאין מספר, תמיד הוא ימצא תואנות ויכפור בטובה, ויפרש את זה לגנאי ולרעה. אנחנו צריכים לשאוף להיפך, לאהבת הזולת, לראות בטוב השני ולפרש ולדון אותו את מעשיו ואת דיבוריו לזכות.

במשנה אמר התנא (אבות א, ו), 'הוי דן את כל האדם לכף זכות'. דייקו המפרשים, לא נאמר כאן 'הוי דן את האדם לכף זכות', אלא הוי דן את כל האדם לכף זכות. מה ההדגשה בתיבת 'כל'?! המפרשים אמרו בזה כמה ביאורים, אך ראיתי ביאור יקר שאמר הגאון החידושי הרי"ם. ביאר החידושי הרי"ם, כשהתנא אומר 'הוי דן את כל האדם לכף זכות' כוונתו שעליך לראות את האדם באופן כללי, עם כל הסובב. אם אתה מסתכל רק על פרט אחד ממבט אחד, אתה יכול למצוא בו כל מיני חסרונות ומומים, אבל כשאתה דן את האדם בכללות, את 'כל האדם', כשאתה בוחן דברים נוספים ומסתכל מכיוונים שונים, אז אז אתה יכול למצוא את הדרך לדון אותו לכף זכות.

וצריכים אנחנו גם לחנך את בנינו ובנותינו ללכת בדרך הזו של אהבת הזולת. יש אחד שכשהבן שלו מגיע אליו ומספר לו איזה דברים רעים שראה אצל חבריו, הוא נהנה

לשמוע ושואל אותו 'מה עוד ראית', 'מה עוד היה', וכיוצא בזה. כשאתה מדבר עם בןך כך, אתה בעצם מחנך אותו להיות 'מבקר מומין'. תמיד הוא יבדוק מה פלוני אמר ומה פלמוני עשה, כדי לבוא ולספר לך. תפקידך האמיתי הוא לחנך אותו להיות דן את כל האדם לכף זכות, להסביר ולומר לו 'נכון, אתה ראית כך וכך, אבל מי אמר שבאמת זה כך?! אתה ראית רק צד אחד, אבל יש גם צדדים אחרים'. והרי זו הסיבה שכשאתה בא לדון ולשפוט איזה דבר, הוא מחוייב לשמוע ולראות את שני הצדדים, ואם ישמע רק צד אחד, אין ספק בדבר שיצא המשפט מעוקל.

זה מה שלמדנו כאן בתוכחה של משה רבינו אל בני ישראל, 'ותרגנו באהליכם'. כאן הוכיח משה רבינו את בני ישראל על מדת הנרגנות, וזו היא תוכחה לכל אחד ואחד מאתנו. התפקיד שלנו הוא להכיר את כוחות הנפש שלנו, להבין שיש לנו מדה כזו של נרגנות, ולעשות כל שלאל ידינו כדי לעקור אותה מתוכנו.

ג. רבה של ירושלים, היה הגאון הגדול רבי שמואל סלנט זצ"ל. הוא היה איש אלוקים קדוש, והיה ידוע בפקחותו המופלגת. סיפרו שפעם באו אליו שלשה אנשים. איך באו? - שנים מהם גררו והביאו אתם אדם שלישי. האיש הזה היה חבול ומוכה באופן מבהיל, כל פניו היו נפוחות, וכל כולו שבר כלי. אמרו לו השנים, כבוד הרב יראה, אתה יודע מי עשה את זה? - ראובן פלוני. הוא התקוטט עם זה האיש והכה אותו מכות נמרצות, ועכשיו יראה כבוד הרב איך הוא נראה.

אמר להם הרב, 'טוב, ומה אתם רוצים ממני? אני לא יודע עזרה ראשונה.. בשביל מה הבאתם אותו לכאן?' אמרו לו, אנחנו רוצים שכבוד הרב יעכב את המשכורת שאמור ראובן לקבל, וידאג שלא תגיע אליו. הרי תראה איזה עברייני הוא ואלו מכות שהכה את זה המסכן! לא מגיע לו לקבל עכשיו כסף. רבי שמואל סלנט שמעו ושתק. והם הבינו שהוא לא מתייחס לדבריהם, והתחילו לשכנע אותו. כבוד הרב, תראה איזה 'עין הרע' עשה לו.. בקושי נשארה לו עין. תראה איזה אף יש לו, כבר בטל ממנו שם אף.. תעיין ותראה מה שעולל לו ראובן זה. אבל רבי שמואל סלנט ממשיך לשתוק. שוב אמרו לו, כבוד הרב, 'למה אתה שותק, תראה אותו, רחמנות עליו איך שהוא נראה'. כיון שראה רבי שמואל שהם מתעקשים ועומדים על דעתם, אמר להם: איני יודע אם זה החבול המסכן הזה, לא הכה את ראובן ההוא מכות הגונות שכאלו, שגם להגיע לכאן הוא כבר לא יכל.. ובאמת נשלח השמש של רבי שמואל לבדוק, והוא הגיע ומצא את ראובן הזה שוכב כשהוא חבול כפלים מזה, שלשת רבעי מות, ואנשי החברה קדישא כבר מסיביו...

אדם לפעמים רואה צד אחד, שומע מחבר שלו איך שבזו אותו או הכו אותו, וכבר פוסק את הדין: 'ימח שמו של מי שעשה לך את זה'. וכי שמעת את שתי הצדדים?! אתה צריך לראות את 'כל האדם', לראות את כל הצדדים וצידי הצדדים, מתון מתון, עד שיצא הדין לאור.

וכך מביא רש"י (כאן א' כ"ז ועיין שפתי חכמים), שמה שיש בלבך על חברך, אתה אומר את זה עליו. כשאתה אוהב את חברך אתה אומר שהוא אוהב אותך, וכשאתה שונא את חברך אתה אומר שהוא שונא אותך. ומה האמת? - האמת היא שאתה שונא אותו. בני ישראל באים ואומרים 'בשנאת ה' אותנו', מדוע? - כי הם שונאים את ה' יתברך, וכאשר הם שונאים אותו ח"ו, הם תולים את זה בו. והיכן הליקוי? באדם עצמו.

אהבת התורה מרוממת את האדם מתכונותיו השליליות

כשאדם עוסק בתורה מתוך אהבה אליה, זה מרומם אותו מכל התכונות השליליות האלו. מהי אהבת התורה?! כשאתה הולך לאדם ושואל אותו, 'כבודו, אתה אוהב תורה?!' הוא משיב לך, 'בודאי, מה השאלה, הרי אני מגיע לשיעור תורה פעם בחודש, אז יש לך ספק בכלל אם אני אוהב תורה או לא?...'

מהי אהבת התורה? זאת נלמד, אומר רבי שמחה זיסל מקלם זצ"ל, ממה שבמסכת שבת (לג:) מספרת הגמרא את המעשה המפורסם ברבי שמעון בר יוחאי, שדיבר בגנות הרומאים ואמר שכל מה שעשו לטובת עצמם עשו. בנו גשרים כדי ליטול מהם מכס, וכך כל הדברים שעשו עשו לצורך עצמם ולא לצורך ישראל. שמעה המלכות שרבי שמעון בר יוחאי דיבר בגנות השלטון, והוציאו את דינו להריגה. ברח רבי שמעון בר יוחאי אל המערה ושהה בה עד שבא אליהו הנביא והודיע שהתבטלה הגזירה, כידוע.

מי הצטרף אל רבי שמעון? רבי אלעזר בנו. ולכאורה צריך להבין, וכי רבי אלעזר היה אף הוא בכלל הגזירה?! בודאי שלא. אבא שלו, רבי שמעון, הוא שדיבר בגנות הרומאים, אבל הוא לא היה שם ולא דיבר מאומה. אם כן, למה הלך אתו?! והלא להיכן הלכו? - למערה. וספרו רבותינו ששלש עשרה שנה ישבו במערה בתוך החול, ועסקו בתורה. היו פושטים את בגדיהם ונכנסים בחול עד צווארם, ויושבים ועוסקים בתורה. אדם יכול לתאר לעצמו מה זה לשבת בחול במשך שעה אחת?! הרי גם לא לשבת בחול, רק לשבת סתם בלי אוורור שעה אחת אדם כבר מתאנח 'חס לי'. לשבת מבוקר ועד ערב בחול, ולא יום אחד ולא חודש אחד אלא שלש עשרה שנה רצופות? - הרי זו מסירות נפש עצומה! ובשביל מה כל זה? - בשביל אהבת התורה. רבי אלעזר היה צריך את התורה של אבא שלו, ולכן הצטרף אליו וברח יחד עמו וישב אתו שלש עשרה שנה בתוך החול הלוחט, עד שהבשר שלהם נפצע ונתבקע כמו שמספרת הגמרא. כל זה היה בגלל אהבת התורה.

כיום אתה מגיע לאחד ושואל אותו, 'אתה מגיע לשיעור תורה?!' הוא אומר לך, 'אני הייתי רוצה לבוא, אבל אני לא יכול. חס שם'. איפה אהבת התורה שלך?! בוא ותראה מה עושה מי שאוהב את התורה, איך שלא אכפת לו להפקיר את גופו ולשבת בחול הלוחט

משך שלש עשרה שנה, העיקר שיזכה לשבת עם אביו ולעסוק בתורה. מדוע? - כי מי שאוהב את התורה לא מסוגל לעזוב אותה, יהיה מה שיהיה, וכמו שכתב הרמב"ם (הלכות רוצח פ"ז ה"א) שמבקשי החכמה כשאין להם את התורה, כמיתה חשובה להם. מי שאוהב את התורה ואין לו איך להשיג אותה, הרי הוא נחשב כמת בעיניו.

אם יתן איש את כל חון ביתו באהבה שאהב רבי יוחנן את התורה בוז יבזו לו - אהבת התורה של רבי יוחנן

במדרש אמרו רבותינו (שיר השירים רבה ה, ג), מעשה ברבי יוחנן ותלמידו רבי חייא בר אבא, שהיה מהלכים בדרך מטבריה לציפורי, ובתוך כדי הליכתם נשען רבי יוחנן על רבי חייא בר אבא ונסמך עליו. בהיותם בדרך הגיעו ליד שדה גדול, אמר לו רבי יוחנן לרבי חייא, בני, אתה רואה את השדה הגדול הזה, בן העשרות דונמים?! דע לך ששלי היה ומכרתי אותו 'בגין למלעי באורייתא', בשביל שאוכל לעסוק בתורה. המשיכו הלאה בדרכם, והגיעו לכרם זיתים ענקי. אמר רבי יוחנן לרבי חייא, אתה רואה את הכרם הזה? שלי היה ומכרתי אותו בגין למלעי באורייתא, מכרתי אותו כדי שאוכל להתכלכל במעות ולשבת וללמוד תורה. המשיכו בדרכם והגיעו לכרם ענבים, אמר לו רבי יוחנן לרבי חייא, בני, אתה רואה את הכרם הזה? גם זה שלי היה ומכרתיהו כדי שאעסוק בתורה. התחיל רבי חייא בוכה, אמר לו לרבי יוחנן, כבוד הרב, מכרת את כל הנכסים שלך כדי שתוכל לעסוק בתורה, אבל מה תעשה בזקנותך?! לא השארת לך כלום שתתפרנס ממנו כשתזדקן! אמר לו רבי יוחנן, חייא בני, וכי קלה היא בעיניך שמכרתי דבר שנעשה בששה ימים בשביל לקנות דבר שנעשה בארבעים יום?! את התורה קיבל משה רבינו בהיותו בהר סיני ארבעים יום וארבעים לילה, והיא גדולה יותר מכל הבלי העולם הזה, שנברא בששה ימים.

זו המציאות של מי שאוהב את התורה, שמוכן למכור ולהפקיר את נכסיו בשביל עסק התורה. וזו היא הבחינה לכל אחד ואחד כמה הוא אוהב את התורה, כמה הוא מוכן לבזבז מממונו בשביל התורה. רבי יוחנן לרוב אהבתו את התורה לא חס על דבר ומכר את כל נכסיו, העיקר שיוכל לעסוק בתורה. וכשנפטר רבי יוחנן היה הדור קורא עליו 'אם יתן איש את כל חון ביתו באהבה שאהב רבי יוחנן את התורה, בוז יבזו לו'. אף אחד לא אהב את התורה כמו רבי יוחנן, שהפקיר את כל נכסיו בשביל התורה, ואף אחד לא אהב את התורה כמו רבי יוחנן שגם מיתתו שלו היתה בגלל אהבת התורה שלו.

מדוע מיתתו היתה בגלל אהבת התורה שלו?!

שהרי, כותב רבי חיים שמואלביץ זצ"ל (שיחות מוסר מהדו"ח דף ק"ע ודף רס"א), בגמרא מסופר (ברכות ה:) שהיו לרבי יוחנן עשרה ילדים, וכולם נפטרו בחייו רח"ל. כשאדם משכל

את בנו הרי זה צער איום ונורא שאין כדוגמתו, שאף אחד מישראל לא ידע מהדברים הללו. וכאן לא בן אחד ולא שנים או שלש, אלא עשר בנים שיכל רבי יוחנן בחייו, והאחרון שבהם מת במיתתה קשה, וכמו שכתב רבי נסים גאון בפירושו לברכות (שם) שבנו האחרון נפל לתוך דוד עם מים רותחים ונשרף שם, ולא נשאר ממנו אלא עצם אחת קטנה, והיה רבי יוחנן שומר את העצם הזה ובה היה מנחם אבלים. אם היה קורה איזה מקרה רע, היה מגיע רבי יוחנן לנחם ומוציא את העצם הזו של הבן שלו ואומר 'דין גרמא דעשיראה ביר', זה העצם של הבן העשירי שלי, וכך היה מעודד ותומך את לבות האבלים.

הנה לנו, שרבי יוחנן התנסה בנסיונות קשים ומרים, והסבל שהיה מנת חלקו היה נורא נוראות. ואף על פי כן כל הסבל הזה לא הפריע לו לעסוק התורה, וכמו שאומרת הגמרא (יומא פו.) 'אמר רבי יוחנן, היכי דמי חילול ה', כגון אנא דמסגינא ארבע אמות בלא תורה'. אם אני אלך ארבע אמות, שתי מטר, בלי תורה, זה דוגמא לחילול השם. ומדוע יש בזה חילול ה'? - פירש רש"י, 'לפי שלמדן העולם ממני להבטל מתלמוד תורה'. כשרואים אדם גדול שלא לומד תורה, אפילו אם רק זמן מועט של הליכת ארבע אמות, כבר עושים העולם קל וחומר לעצמם שמותר להם להתבטל מתורה גם זמן של הליכת מאתים קילומטרים. ומוסיף רש"י, **ואין הכל יודעים שנחלשתי מגרסתי**. כשרבי יוחנן הוצרך לבטל מתורתו מרחק של ארבע אמות היה זה בגלל שהיה חולה מחמת רוב לימודו, ואף על פי כן אומר רבי יוחנן, אם אפסיק אז מעט מלימודי יהיה זה חילול השם.

זו המציאות של רבי יוחנן, שלמרות כל האסונות שהיו בביתו במיתת עשרת בניו ולמרות כל העניות שהיתה לו וכמו שמבואר בגמרא בתענית (כא.), עם כל זה לא נפלה רוחו ולא נשבר לבו, והיה לומד בהתמדה ולא פסיק פומיה מגרסא, כפשוטו ממש.

מתי רבי יוחנן לא החזיק עוד מעמד? - כשנפטר גיסו, ריש לקיש. הגמרא מספרת (בבא מציעא פד.) שיום אחד עבר רבי יוחנן על יד הנהר, והיה ריש לקיש עומד בעבר השני של הנהר. קפץ ריש לקיש קפיצה גדולה, ועבר את הנהר, אל הצד שהיה בו רבי יוחנן. אנחנו לא יכולים לדעת מה היה רוחב נהר הירדן, אבל היתה זו ללא ספק גבורה עצומה שבקפיצה אחת יכל לעבור מצד אחד לצד השני. כשראה את זה רבי יוחנן מיד אמר לו 'חילך לאורייתא', את הכח הזה אתה צריך להקדיש לתורה הקדושה. מפני שזו היא הסתכלות של אדם גדול, שכל כח או כל כשרון שהוא רואה, הוא חושב איך אפשר לכוון את זה לדרכי התורה ולהפיק מזה נחת רוח להקב"ה. אחרים היו אומרים לריש לקיש, 'תשמע, לך לאולימפיאדה, תקפוץ שם עשרות מטרים ותהיה אלוף העולם בקפיצה למרחק, תקבל כסף וכבוד... אלו הם עצות של כסילים. כשרבי יוחנן ראה את זה מיד אמר 'חילך לאורייתא', הקב"ה נתן לך כזה כח עצום, תנצל את זה לתורה הקדושה.

וכך אמרו רבותינו במדרש שיר השירים רבה (ה, יג), בן בית אחד היה לו לרבן גמליאל שהיה מרים קופה של ארבעים סאה, היה אותו אחד גבור גדול, והיה מרים משא של ארבעים סאה לבדו. על פי סוגיית הגמרא בבבא מציעא (פ:) יוצא החשבון של ארבעים סאה - משא של שמונה בני אדם. ואותו אחד היה יכול להרים לבדו משא כבד כזה שבדרך כלל צריכים לו שמונה אנשים. כשראה את זה רבן גמליאל, מה אמר לו? - כל הדין חילא טבא אית לך ולית את עסיק באורייתא? יש לך כזה כח עצום מאת הקב"ה, ואתה לא מנצל אותו לעסק התורה!?

כך היה גם אצל רבי יוחנן, שכשראה את כחו של ריש לקיש השתומם והתפלא, איך קבלת את המתנה הזו מהקב"ה, את הכח העצום הזה, ואתה לא מנצל את זה לתורה!? וכשיצאו הדיבורים האלו מאת לבם הטהור של רבי יוחנן ורבן גמליאל, עשו דבריהם פרי לטובה ונכנסו בלבם, וכמו שמסופר שם במדרש שאותו בן בית של רבן גמליאל קיבל עליו עול תורה, וכשהתחיל לעסוק בתורה נחלש עד מצב שלא היה יכול אפילו להרים את המעיל שלו. זו היא מסירות נפש לתורה הקדושה, ויגיעה על התורה עד כלות הכוחות. גם דבריו של רבי יוחנן נכנסו בלבו של ריש לקיש, וריש לקיש קיבל עליו את עול התורה, ולאחר מכן נשא את אחותו של רבי יוחנן ונעשה לגיסו.

אחר זמן קרה מה שקרה, ונפטר ריש לקיש. היה רבי יוחנן גיסו יושב ובוכה, 'היכן את בר לקישא היכן את בר לקישא', מפני שרצה לעסוק אתו בתורה. חכמים רצו לפייס את דעתו של רבי יוחנן ושלחו אליו חכם אחר, רבי אלעזר בן פדת, מי שהיה מרא דארעא דישיראל וראש הישיבה אחרי רבי יוחנן, ועליו דרשה הגמרא (נדה כ:): את הפסוק 'סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם'. הגיע רבי אלעזר בן פדת אל רבי יוחנן, ובא לדבר אתו בלימוד. היה רבי יוחנן אומר איזו סברא, ורבי אלעזר בן פדת היה מביא ראיה לדבריו ממשנה או ברייתא. אמר לו רבי יוחנן, אתה לא כמו בר לקישא. ריש לקיש היה מקשה על כל דבר שהייתי אומר עשרים וארבע קושיות, והייתי צריך להתאמץ ולהתייגע כדי לתרץ את כל הקושיות שלו, ואדהכי והכי היתה הסוגיה מתבררת וכל הספיקות היו נפשטים ומתבארים. אתה בא ומביא ראיה לדברי, וכי מה תועלת יש לי בזה!?

אצלנו זה להיפך. אחד שמביא ראיה לדברינו אנחנו מנשקים אותו, ואם הוא מקשה עלינו קושיא אנחנו לא יכולים לסבול אותו... אבל החכם האמיתי אינו כן, ואדרבה, הוא לא אוהב את ה'תנא דמסייע' אלא את הפרכא, ואז הוא אומר 'עלינו לעיין ולהתבונן איך ליישב את הקושיא, ולמצוא הסבר נכון'. וכך היה רבי יוחנן ממשיך ובוכה 'בר לקישא בר לקישא היכן את', עד שיצא מדעתו. אומרת הגמרא, בקשו עליו חכמים רחמים ונפטר רבי יוחנן לבית עולמו.

אומר רבי חיים שמואלביץ, בא ותתבונן. הנה לנו יהודי שכל כך הרבה סבל במשך חייו, אם בצער העניות ואם בצער שיכול בניו, ולא פעם אחת ולא פעמיים אלא עשר בנים שיכל רח"ל, צער איום ונורא שלא נתפס בשכל אנושי, ועם כל זה עבר את כל זה בשלום ולא נשבר. גם כשמכר את כל שדותיו ואת כל נכסיו לא ראה בזה קושי, וישב שקוד על תלמודו יומם וליל. מה שבר אותו? כשנחסרה לו התורה. כשהיה חסר לו ריש לקיש בשביל איכות עסק התורה, היה בוכה רבי יוחנן 'היכן את בר לקישא היכן את בר לקישא', ובזה לא יכל עוד לעמוד עד שיצא מדעתו והסתלק לבית עולמו.

אלו הם כוחות הנפש שיש באדם. בכולנו יש כוחות עמוקים בנפש, כאלו שיכולים להטות את האדם לכל כיוון. התפקיד שלנו הוא להטות ולכוון את הכוחות שלנו אל האפיק הנכון, כמו שאמר רבי יוחנן לריש לקיש, 'חילך לאורייתא', תכוון את הכוחות שלך לעסק התורה ולעבודת ה'. על ידי שנרבה בלימוד התורה בכלל ובלימוד בספרי מוסר ויראה בפרט, נצחצח את הלב שלנו, נהפוך את העקוב למישור ונזכר אותו לעבודת ולקרבת ה', וה' יהיה בעזרנו.

עליו שיחזור לדעתו?! אלא, יישב רבי יהודה החסיד, שלא היתה תועלת בזה. אם היו מבקשים עליו שתשוב אליו דעתו ואכן היתה שבה אליו דעתו, שוב היה מצטער 'היכן את בר לקישא היכן את בר לקישא' ושוב היה יוצא מדעתו. לכן לא היתה תקנה לדבר אלא לבקש עליו רחמים שילך לבית עולמו, ואכן נח נפשיה דרבי יוחנן. זיע"א.

חידו"ת פרשת דברים

א. בענין בן נח מוזהר על הדינים

דברים (א' ט'): "ואומר לכם בעת ההיא לאמר, לא אוכל לבדי שאת אתכם, ה' אלהיכם הרבה אתכם" וגו'.

ופירש רש"י ז"ל: "לא אוכל לבדי וגו', אפשר שלא היה משה יכול לדון את ישראל, אדם שהוציאם ממצרים, וקרע להם את הים, והוריד את המן, והגזיז את השליו, לא היה יכול לדונם, אלא כך אמר להם ה' אלהיכם הרבה אתכם, הגדיל והרים אתכם על דייניכם נטל את העונש מכם ונתנו על הדיינים, וכך אמר שלמה כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבוד הזה, אפשר מי שכתוב בו ויחכם מכל האדם אומר מי יוכל לשפוט וגו', אלא כך אמר שלמה אין דייני אומה זו כדייני שאר האומות העולם, שאם דן והורג ומכה וחונק ומטה את דינו וגוזל אין בכך כלום, אני אם חייבתי ממון שלא כדין נפשות אני נתבע שנאמר וקבע את קובעיהם נפש".

ואין תחת ידי כעת מפרשי רש"י ז"ל זולת עיקר שפתי חכמים, אבל איני מבין מהו לשון "אין דייני אומה זו כדייני שאר האומות העולם שאם דן והורג ומכה וחונק ומטה את דינו וגוזל אין בכך כלום", והלא בן נח מוזהר על כל זאת שלא יטה הדין ושלא יגזול, וחייב מיתה על כך, ומהו אומרו "ואין בכך כלום", ויש לעיין במפרשים.

שוב ראיתי בספרי שם (פרשת דברים פסקא ט'): "לא אוכל לבדי שאת אתכם. אפשר שלא היה יכול משה לדון את ישראל וכו', אלא כך אמר להם איני כשאר כל הדיינים, מלך בשר ודם יושב על בימה שלו דן להריגה ולחניקה ולשריפה ולסקילה ואין בכך כלום, ואם חייב ליטול סלע נוטל שתיים, ואם חייב ליטול שתיים נוטל שלשה, ואם חייב ליטול דינר נוטל מנה, אתה אינו כך אלא חייבתי ממון, נפשות אתה תובע".

הרי שבספרי לא נזכר דייני שאר אומות, כאשר כתוב בפירוש רש"י, אלא בספרי אמרו מלך בשר ודם וכו' ודוק. ויש לעיין במפרשים וכתבתי למזכרת.

ב. בענין ושפלתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו

דברים (א' ט"ז): ואצוה את שופטיכם בעת ההיא לאמר, שמוע בין אחיכם ושפלתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו".

יבמות (מ"ו סע"ב): "אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן גר צריך שלשה משפט כתיב ביה", וכן הוא במסכת קידושין (ס"ב ב') עיין שם.

ופירש רש"י ז"ל: "משפט כתיב ביה, משפט אחד יהיה לכם ולגר (במדבר ט"ו ט"ז) ואין משפט פחות משלשה".

אבל רבותינו בעלי התוספות ז"ל יבמות שם (ד"ה משפט) כה כתבו: "משפט כתיב ביה, ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו (דברים א' ט"ז), אי נמי משפט אחד יהיה לכם ולגר (במדבר ט"ו) עכ"ל. וכן הוא בתוספות הרא"ש ביבמות (שם), וקידושין (שם).

ובס"ד בלומדי סוגיא זאת התעוררתי בכמה הערות, ולתועלת המעיינים הנני לרושםם כאן, ומינייהו ומיני יתקלס עילאה.

חדא כאן ביבמות רש"י ז"ל פירש דגר משפט כתיב ביה היינו קרא דספר במדבר, משפט אחד יהיה לכם ולגר (במדבר ט"ו ט"ז) וכנ"ל, אבל מימרא זו דרבי יוחנן הובאה גם במסכת קידושין (ס"ב ב') כנ"ל, ושם רש"י ז"ל פירש: "גר משפט כתיב ביה, משפט אחד יהיה לכם כגר כאזרח", והיינו קרא דספר ויקרא (כ"ד כ"ב) עיין שם. ולפי זה יש לנו להבין מדוע ולמה ומאי טעמא שינה רש"י ז"ל פירושו ממסכת קידושין למסכת יבמות.

והן אמת שהדבר מצוי מאד שרש"י ז"ל משנה מפירושו ממקום למקום, וכאשר כתב רבינו מהרש"א ז"ל קידושין (מ"ד ב'), וזו לשון מרא דתלמודא הגאון רבי ישעיה ברלין ז"ל בספרו יש סדר למשנה על מסכת ביצה (ס"פ ג'): "ואל תתמה שכאן פירש רש"י ז"ל כך ואילו לעיל כתב ופירש טעם אחר, דע שכן דרך רש"י ז"ל ברוב פעמים אין מספר, ויותר מזה מצינו שרש"י ז"ל כותב לא ידעתי פירושו, ובמקום אחר כתב פירוש הגון ונכון", והרש"ש ז"ל בהגהותיו לשבת (פ"ג א') כתב: "הגרע"א בגליון הש"ס העלה פירוש רש"י ב"צריך עיון גדול", ואנכי לא ידעתי מה העיון הגדול דשם פירש כשיטת רבינו תם, ואם משום שרש"י סותר את עצמו, זאת תמצא בפירוש רש"י הרבה", ועיין בכל אשר הבאתי וצינתי בזה בס"ד בחיבורי ברית יעקב (סימן ל"ו הערה ב') עש"ב, ובכל הנסמן בזה בארוכה בחיבורי שם בצלאל (דף רס"ח), ובחיבורי מנוחת שלום חלק י"ב (סימן ס"ד), ובחיבורי הדר יעקב ח"ד (סימן כ"ו) וצרף לכאן.

מבל מקום גם זאת לימדונו רבותינו נ"ע שבכל מקום שיכולים אנחנו לפרש מדוע אכן רש"י ז"ל שינה ביאורו ממקום למקום מפרשין ועדיף ואריך.

ועוד יש להבין דרבותינו בעלי התוספות ז"ל שם הביאו פסוק אחר מרש"י ז"ל, דהיינו לקרא דספר דברים "משפט כתיב ביה ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו" וכנ"ל, ויש להבין מדוע רבנן בעלי התוספות ז"ל לא ניחא להו בפירוש רש"י ז"ל ובפסוק שהוא הביא והוצרכו בעלי התוספות להביא מקרא אחר, וכמו כן יש להבין מדוע רש"י ז"ל לא פירש כן כדברי בעלי התוספות ובפסוק שהם הביאו.

ונראה לי בס"ד לומר דמה שרש"י ז"ל פירש כאן ביבמות אחרת מההיא דקידושין, כי לישנא דתלמודא הכריח אותו לפרש כן, דהמעין יראה שיש שינוי בתיבה אחת בין סוגיית יבמות לבין סוגיית קידושין, דבקידושין גרסינן אמר רבי יוחנן גר משפט כתיב ביה כדין, ואילו שם ביבמות רק גרסינן אמר רבי יוחנן גר משפט כתיב, ולא גרסינן לתיבת כדין, עיין בסוגיות ותווכח.

והשתא יאירו דברי רש"י ז"ל, דאחר דבקידושין גרסינן משפט כתיב ביה כדין, היה מוכרח רש"י ז"ל להביא פסוק האמור בו משפט בגר ויש לו התייחסות לדין, ולפיכך הביא קרא דספר ויקרא שהוא אכן אמור כדין, וככתוב בכל הפרשה שם: "ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת,

ומכה נפש בהמה ישלמנה וגו', ואיש כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו שבר תחת שבר וגו', ומכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת משפט אחד יהיה לכם כגר כאזרח יהיה" וגו', אבל שם ביבמות אחר שלא גרסינן בתלמוד תיבת "כדין", ורק אמרו גר משפט כתיב ביה, מספיק היה לרש"י ז"ל שיביא קרא שאמור גבי גר ויש בו ענין המשפט, ולכן הביא קרא דספר במדבר האמור גבי מנחת נסכים דקרבתות. [ועיין לקמיה].

וממילא יובן מדוע רבותינו בעלי התוספות ז"ל ביבמות שם לא ניחא להו בפירוש רש"י ונאדו מפירוש רש"י ז"ל, דהיה קשה להם מה ענין משפט האמור גבי מנחת נסכים דקרבתות, לענין דגר צריך שלשה דיינים וטבילה ביום וכו', ולפיכך הביאו קרא דספר דברים ושפטתם צדק וגו' ובין גרו, ששם מבואר גבי גר שיש לו תורת משפט.

ונראה לי דרש"י ז"ל בא לרמוז שהרי בכריתות (ט' א') אמרו בשלשה דברים נכנסו ישראל לברית במילה וטבילה והרצאת דמים דהיינו קרבתות, וקרבן דגר יש בו מנחת נסכים שהרי מביא שלמים, וכן יכול להביא עולת בהמה דטעונה נסכים, ולכן השכיל רש"י ז"ל להביא קרא דמנחת נסכים דגר שוה בו לישראל ודוק.

והא דרש"י ז"ל נייד מלפרש בעלי התוספות ז"ל, משום דלישנא דרבי יוחנן דקאמר **משפט** כתיב ביה, מורה דכך הוא לישנא דקרא דבפסוק כתוב משפט, ואילו לפי התוספות ז"ל במקרא לא כתוב "משפט", אלא כתוב "ושפטו", להכי הוה ליה לרבי יוחנן למימר גר ושפטו כתיב ביה, ולפיכך נייד רש"י ז"ל מלפרש כן ודוק.

ודע דאם היתה לי יעקב הקטן רשות לחוות דעה, היינו אומרים בס"ד דכוונת רבי יוחנן במה שאמר דגר משפט כתיב ביה, היינו לקרא דספר דברים (כ"ד ט"ז): "לא תטה משפט גר", [ושם (כ"ז י"ט) ארור מטה משפט גר], הרי שנאמר גר גבי משפט, ונעלם ממני ולא ידעתי מדוע רבנן קמאי ז"ל לא הזכירו פסוק זה, וי"ל.

במדבר (ל"ה כ"ג): "ויפל עליו וימות והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו ושפטו העדה בין המכה ובין גואל הדם על המשפטים האלה", ורז"ל במדרשם בספרי שם (פרשת מסעי פסקא ב') כה דרשו: "והוא לו אויב לו לפסול את השונאים מלישב בדין, אין לי אלא לישראל, לגרים מנין, תלמוד לומר על המשפטים האלה" ע"ש.

ולכאורה אינו מובן כלל "גרים היכן" רמיזי בהאי קרא, ואכן רבינו הגדול הגר"א ז"ל בהגהותיו הגיה הספרי וגרס "לגרים מנין תלמוד לומר כגר כאזרח יהיה", והגאון נצי"ב ז"ל בפירושו לספרי פירש: "תיבת האלה מיותרת לדייק כמו אלה במקום אחר גם כן דהיינו בגרים, והוא כמו שהיה כתוב שני פעמים על המשפטים לרבות גרים" עכ"ל.

ולי הקטן יעקב נראה בס"ד, דמתיבת "משפטים" ילפו לה, אחר שראינו שגביה גר **משפט** כתיב ביה והרי הוא בתורת משפט, וממילא נמצא בקרא על המשפטים האלה, ועיין.

ובענין זה יש לכאורה תמיהה גדולה ולפי שעה איני יודע פשר דבר, והוא דהמעין בסוגיית בימות שם (מ"ז א') יראה שכתוב שם להדיא: "תנו רבנן ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו, מכאן אמר רבי יהודה גר שנתגייר בבית דין הרי זה גר, בינו לבין עצמו אינו גר".

ולפום ריהטא היינו דינא דרבי יוחנן דגר צריך שלשה משפט כתיב ביה, ומבואר דקרא דמשפט האמור בגר היינו קרא דושפטתם צדק, ואם כנים אנו בזה יש לתמוה ולהבין מדוע עטרת המפרשים רש"י ז"ל הן ביבמות והן בקידושין לא פירש כן, והעדיף לחפש פסוקים אחרים ודלא כדרשת רבי יהודה כאן, וכן יש להבין מדוע בעלי התוספות ז"ל דעם שפירשו דמשפט האמור בגר היינו קרא זה דושפטתם צדק וגו', מדוע לא רמזו שזה תלמוד ערוך, והיו צריכים להוסיף על דבריהם תיבה אחת "כדבסמוך", ובפרט אינו מובן מדוע הביאו בעלי התוספות עוד פירוש אחר דהיינו קרא דספר במדבר משפט אחד יהיה לכם ולגר, והדבר פלא בעיני וצ"ע.

ומצאתי עכשיו בחידושי הרשב"א ז"ל לקידושין שם שכה כתב: "גר צריך שלשה משפט כתיב ביה, כדכתיב ושפטתם צדק בין איש ובין גרו כדאיתא ביבמות פרק החולץ וכו', הכא משמע דגר צריך שלשה, ואמרינן נמי בפרק החולץ ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו מכאן אמר רבי יהודה גר שנתגייר בבית דין הרי זה גר, בינו לבין עצמו אינו גר", עיין שם.

הרי שכבר רבינו הרשב"א ז"ל הסביר דהא דנאמר משפט גבי גר היינו קרא דושפטתם והביא להחייא דיבמות, ולפיכך צריך לדעת ולהבין מדוע רבותינו רש"י ז"ל ובעלי התוספות ז"ל נאדו מהא וכו"ל וצ"ע, ואחזיק טובה למי שיאיר עיני בפתגמא דנא.

ולחומר הנושא על דרך דוחק נראה בעיני לומר דמהך לישנא ד"מכאן אמר רבי יהודה", מתבאר דהיא רק דרשת רבי יהודה, אבל רבנן לא מודו ליה, ולדידהו יש לומר דקרא דושפטתם צדק בא למצות עשה לדיינים לדון עיין בדברי רש"י ז"ל כתובות (ק"ו רע"א), ולכן הוזקקו רש"י ז"ל ובעלי התוספות ז"ל להביא מקראות אחרים לסברת החולקים על רבי יהודה, וגם נדחוק ונאמר דאכן כך היתה כוונת בעלי התוספות ז"ל דלקרא דושפטתם נתכוונו כאומרם כאן בתלמוד, וסמכו שכל מעיין יראה זאת לקמיה בתלמוד וצ"ע.

* * *

אמר הצעיר יעקב חיים סופר נר"ו: מאמר זה זכיתי להדפיסו בס"ד בקובץ התורני היקר "דבר אמת", טבת תשנ"ד (גליון א'), והאינדא חודש מרחשון תשנ"ה חזרתי עוד על לימודי בהאי ענינא, וראיתי להוסיף כמה פרטים בס"ד.

הנה מה שעוררנו על שרש"י ובעלי התוספות ז"ל פירשו דמשפט האמור בגר הוא מקרא "משפט אחד יהיה לכם ולגר" דספר במדבר (ט"ו ט"ז), או "משפט אחד יהיה לכם כגר כאזרח" דספר ויקרא (כ"ד כ"ב), והעירנו הלא תלמוד ערוך הוא דדרשין מקרא "ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו" דספר דברים (א' ט"ז) כנ"ל - ראיתי עכשיו שעמדו בזה בספר קרן אורה ליבמות שם, ובהגהות רש"י ז"ל שם ולא תירצו, ואני הנלע"ד לדחוק ולתרץ בס"ד כבר כתבתי לעיל.

ועוד כתבנו דהיה להם לתוספות להוסיף תיבה אחת "כדבסמוך" - בא לידי כעת תוספות מהר"ם ורבינו פרץ ליבמות, וראיתי שם (מ"ו ב' דקכ"ו רע"ב) שכך כתוב שם: "גר צריך שלשה משפט כתיב ביה, פירש רש"י מדכתיב משפט אחד ... כגר, ומיהו... דהיינו ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו דמייתי רבי יהודה בסמוך".

והרב המהדיר הי"ו הגיה שכך צריך לומר: "פירש רש"י מדכתיב משפט אחד י[היה לכם] (כגר) [ולגר]", והיינו קרא דספר במדבר, אבל לפי מה שנשאר כתוב בתוספות רבינו פרץ יתכן שכך צריך להשלים: "פירש רש"י מדכתיב משפט אחד י[היה לכם] כגר, והיינו אותו פסוק עצמו דספר ויקרא שהביא רש"י עצמו בקידושין ודוק היטב. [וכן מה שחסר בדברי התוספות ומיהו... הגיה המהדיר שצריך לומר מיהו [י"ל], ולי נראה שצריך להגיה מיהו [נראה] ודוק].

כמו כן נשכרנו מדברי תוספות מהר"ם ורבינו פרץ דהם אכן פירשו בפשיטות שמה שאמר רבי יוחנן גר צריך שלשה משפט כתיב ביה היינו קרא דמייית תלמודא בסמוך ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו, וכן ראיתי עכשיו שם בפסקי הרא"ש יבמות (פ"ד סל"א) ע"ש, וצע"ק בדברי הרא"ש בתוספותיו ליבמות שם ולקידושין שם, ועיין בחיבורי זרע חיים (דף קצ"ט) ובחיבורי כנסת יעקב (דף פ"ח) דוק והבן.

ובפירוש רבינו אברהם מן ההר ז"ל ליבמות שם ראיתי שבביאור דברי רבי יוחנן (שם מ"ו סע"ב) דאמר גר צריך שלשה משפט כתיב ביה, פירש דכתיב: "משפט אחד יהיה לכם ולגר", והוא קרא דספר במדבר כנ"ל, ושם (מ"ז א') גבי גר צריך בית דין, פירש מדכתיב גבי גר ושפטתם צדק, וזה צריך ביאור כנ"ל.

ג. בענין דין אמת ומשפט צדק

דברים (א' ט"ז): "ואצוה את שופטיכם בעת ההיא לאמור, שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק, בין איש ובין אחיו ובין גרו".

ועיין בדברי רש"י ז"ל כתובות (ק"ו א') שכתב: "האי עשה והאי עשה, מצות הדיינים עשה ושפטתם צדק" ע"ש.

ובספרי (פרשת דברים פסקא ט"ז): "ואצוה את שופטיכם בעת ההיא לאמר שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק, אמרתי להם הוּו מתונים בדין שאם בא דין לפניך פעם אחת שנים ושלש אל תאמר כבר בא דין זה לפני ושניתיו ושלשתיו, אלא הוּו מתונים בדין, וכך היו כנסת הגדולה אומרים (אבות פ"א) הוּו מתונים בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה", וכו'. ושפטתם צדק, צדיק בצדק תובע ומביא ראיות, זה עוסף בטלית זה אומר שלי וזה אומר שלי היא, זה חורש בפרתו זה אומר שלי היא, זה יושב בתוך ביתו וזה אומר שלי הוא, זה מחזיק בשדהו וזה אומר שלי היא, לכך נאמר ושפטתם צדק, צדיק בצדק תובע ומביא ראיות".

ובמדרש דברים רבה מכתב יד (פרק א' פסקה ו'): "אמר רבי חנינא כתוב אחד אומר ושפטתם צדק וכתוב אחד אומר ודרשת וחקרת ושאלת היטב היאך אם ראית דין מרומה חקרהו ואם ראית הדין יוצא לאמיתו צדקהו".

ובמסכת סנהדרין (ד' ב'): "ושפטתם צדק אמר ריש לקיש צדק את הדין ואחר כך חתכהו" וכן הוא במדרש תנחומא (פרשת משפטים ס"ו) ויש לתקן שם במקום ריב"ל רשב"ל ע"ש.

ועיין במסכת יבמות (מ"ז א') שאמרו: "תנו רבנן ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו מכאן

אמר רבי יהודה גר שנתגייר בבית דין הרי זה גר" ע"ש, ומענין שרבינו הרמב"ם ז"ל לא הזכיר כלל לשום דרשה שדרשו ז"ל בכל הנך דוכתי דלעיל מהאי קרא דשפטתם צדק ויש ליישב.

ובתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו תנופה חיים (פרשת חקת אות ג'): "בהקדמת ספרי חוקות החיים כתבתי כי על ידי המשפטים והדינים דין אמת לאמיתו יחיה האדם ולא ימות, הא לאו הכי חרב מונחת על צוארו [עיי' סנהדרין ד' א'] וכו'", ועיי' שם בהקדמתו לספרו חוקות החיים שהאריך בזה שדיין הדין דין אמת יזכה לשנות חיים, עיי' בו.

ומצאתי בספר זהר חדש רות (דע"ז סע"ג): "בזמן שהקב"ה דן את העולם, את מי דן תחילה, לאותם שהם דנים את העולם, מפני קלקול הדין רעב בא לעולם וכו', וכשאין אוכל בעולם יש נספה בלא משפט, על איזה עוון, על עוון שמקלקלים את הדין ואת המשפט ומעוותין אותו וכו', בוודאי באותו זמן יש נספה **ומסתלק מן העולם קודם זמנו**, בלא משפט על שלא הוציאו המשפט לאורה ועל שעוותו וקילקלו המשפט, דאמר רבי יוסי כל דיין שאינו (מחמיר) את הדין, מחמירין לו הדין מלמעלה **ומסתלק מן העולם קודם זמנו**, הדא הוא דכתיב יש נספה בלא משפט" ועע"ש, ולא ידעתי מדוע הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל לא הזכיר לדברי רז"ל בספר הזהר הללו.

ודע שלא הבינתי מהו לשון הזהר: "כל דיין שאין מחמיר את הדין, מחמירין לו הדין מלמעלה" וכו', דמאי מחמיר בעינן, והלא הדיין צריך לדון דין אמת, אם לקולא קולא ואם לחומרא לחומרא, ואין לו לדיין אלא מה שענינו ראות. ותו הלא בדיני ממונות לא שייך לא חומרא ולא קולא, משום דחומרא לזה הוה קולא לאידך כידוע, ותו מאי שאטייה הכא חומרא, והלא קא עסיק הזהר הכא גבי שיהיה הדיין זהיר שלא לעוות את הדין ושלא לקלקלו, וחומרא הכא לא שייכא.

ובדקתי בשלשה דפוסים של ספר זהר חדש, האחד דפוס ליורנו (דצ"ד סע"ב), השני דפוס איזמיר שעם הגהות הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל הנקראות בשם חיים ומזון (דע"ט ע"ב), והשלישי שעם הגהות ניצוצי זהר, ובשלשת הדפוסים הללו הנוסח שווה ואחד הוא: "כל דיין שאין מחמיר את הדין מחמירין לו הדין מלמעלה", ואין תחת ידי מפרשים לספר זהר, והדברים עמומים.

ובעוזה"י ברור אצלי שצריך להגיה **אות אחת** בדברי הזהר חדש, ובמקום כל דיין שאין מחמיר את הדין, צריך לומר כל דיין שאינו מחמיר את הדין, ואתיא כההיא דסנהדרין (ל"ה א'): "אשרו חמוץ אשרו דיין שמחמץ את הדין", ופירש רש"י ז"ל: "שמחמץ את הדין, משהא אותו ומלינו, כדי להוציאו לאמיתו", ועכשיו תרווח שמעתתא, ונתיישבו כל הדקדוקים שעוררנו, וכפי שיראה המעיין זה הנלע"ד בס"ד.

ובראות דברי אלו בני בכורי היקר חו"ב רבי אברהם אליעזר שליט"א הראני דברי רבינו הרי"ף ז"ל כתובות (מ"ג ב') שכה כתב: "ואף על פי כן בעדות אדם נאמן **מחמיצין** את הדין ודורשין וחוקרין" וכו' ויפה העיר ודוק היטב.

ובאמת הרגיל בספר זהר חדש רואה שהמון שבושים נפלו בלשון, ולדוגמא בעלמא (שם ד"פ ע"ג) בשורה המתחלת "לפיקך", חסר תיבות: "דלא גריס גרים ליה" בגלל טעות הדומות,

יעיין שם, ואין כאן מקומו להאריך בזה. [וטעות הדומות מצויה מאד וכדכתיבנא בחיבורי זרע חיים (דף כ"ו ודף רט"ז) ובחיבורי זכות יצחק ח"א (דף קכ"ה), ובחיבורי זכות יצחק ח"ב (דף קל"ג), ועיין בהגהות פרחי ציון שעל ספר כפתור ופרח (פ"ה אות ע"ח ואות ע"ט)].

עבשיו מצאתי שאת דברי ספר זהר חדש רות שהבאתי, כבר מרן ז"ל הביא בבית יוסף חו"מ (ס"ס א') בבדק הבית, ושהובא בספר מהר"ם רקאנטי ז"ל (פרשת משפטים), ומן התימה שלא זכרם הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל.

ודע ששם כך הגירסה: "כל דיין שלא מחמיר מסתלק מן העולם קודם זמנו", ותו לא, ולא גרס כספרים דילן "כל דיין שאין מחמיר את הדין, מחמירין לו הדין מלמעלה", ונוסח זה עדיף על נוסח ספרים דילן, וחושבני שגם כאן יש להגיה באות אחת ולגרס מחמיץ ולא מחמיר, וכמו שכתבנו לעיל, ואקצר, ודוק היטב.

ד. בענין לוט נכד אברהם

דברים (כ' י"ט): "וקרבת מול בני עמון אל תצרם ואל תתגר בם מלחמה, כי לא אתן מארץ בני עמון לך ירושה כי לבני לוט נתתה ירושה".

וכתב הרשב"ם ז"ל: כי לבני לוט נתתה ירושה, בשביל שהיה **נכדו** של אברהם, וכל שכן אתם שבני אברהם אתם".

ולכאורה דברים ככתבם משוללים כל ביאור והבנה, דמי לא ידע שלוט לא היה **נכדו** של אברהם אלא היה **בן אחיו**, וכמפורש במקראות (בראשית י"א כ"ז ול"א, ושם י"ב ד'), וכבר מצאתי לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו ובחרת בחיים על התורה (שם, דכ"ד ע"ד) שכתב על דברי הרשב"ם הללו: "וקשה כי לא היה לוט נכדו של אברהם כי אם בן אחיו, וכמבואר בכתובים, ועיין לרשב"ם לעיל (פסוק ח') שכתב: "כי לבני לוט נתתה ירושה לכבוד אברהם **שקרוכים** היו". וצריך לומר דטעות סופר הוא, ובמקום שהיה נכדו צריך לומר שהיו קרובו, ואם לא תאמר כן הדבר צריך עיון עכ"ל.

אבל האמת דאין כאן טעות סופר, ואכן הגירסא האמיתית היא שהיה לוט **נכדו** של אברהם, ואפילו הכי דברי הרשב"ם ז"ל נכונים, כי מנהג רבותינו הראשונים ז"ל היה להשתמש בלשון **נכד** כשהתכוונו ורצו לומר **בן אח או בן אחות**, ועיין לרמ"ש ז"ל בספר מבחר כתבים (דף רמ"ג), ובספר אוצר הגדולים ח"א (דצ"ב ע"ב) שהאריכו בזה והביאו ראיות רבות לדבר.

וצא וראה שבדפוס רשב"ם האחרונים, שהורקו מכלי אל כלי ויש בהן שגיאות רבות למאד מאד (וככתוב בריש פירוש רשב"ם עה"ת מהדורת ראזין) "הגיהו" "ותקנו" לשון הרשב"ם בדברים (שם) והדפיסו: "שהיה לוט **קרובו**" וכו', אבל אין צורך כלל לשלוח יד בקדשים וכשנ"ת בס"ד.

ובזה תבין גם מה שכתב רב קדמון, בן דורו של מרן הבית יוסף ז"ל, מר ניהו רבה, רבי אברהם מנחם הכהן רפאפורט ז"ל, בספרו היקר (נדפס בשנת שני"ד) מנחה בלולה על התורה, (ס"פ בשלח דע"ז רע"א): "חור היה **נכדו** של משה", ולכאורה הוא פלא, והלא חור **בן אחותו** מרים היה,

אלא שמע מינה כדכתיבנא דנכד בלשון רבותינו הראשונים יש והתכוונו לא לבן הבן, אלא גם לבן אח או בן אחות ודוק היטב.

והנני להביא בס"ד ראייה חותכת לדבר, ומדברי רבינו הרשב"ם ז"ל עצמו, דהנה עיין לרשב"ם ז"ל בבא בתרא (ק"ד ב' ד"ה האשה): "וכן אחי האם דקתני דמנחילין לנכדם" וכו', הרי שכתב נכד וכוונתו לבן אח וכיוצא.

ובן עוד תמצא שכתב הרשב"ם ז"ל להדיא בפירושו לבבא בתרא (ק"ח א' ד"ה ולא מנחילין): "**אין נכדה, בן אחותה**" ע"ש, וכן עוד שם (ק"ט א' ד"ה ומשני) כתב: "**נכדם בן אחותם**", ומינה נמי לדבריו בפירושו לתורה ודוק כי נכון בס"ד.

וראיתי לגאון יעב"ץ ז"ל בספרו הנדפס מחדש מכתב יד הנקרא בשם קולן של סופרים (בבא בתרא שם דע"ג ע"א) שכתב: "תיבת לנכדם שכתב הרשב"ם **שיבוש נגלה**, ונראה דסרכא דלישנא דפירושו נקט וכו', אבל אי אפשר ליישב הלשון, אלא צריך למחוק מילת לנכדה מכאן" עכ"ל. ועוד עיין לו שם (ק"ח א' דע"ב ע"ב) עיין שם.

ואחר בקשת המחילה הראויה מהוד כבוד הגאון יעב"ץ ז"ל, ח"ו אין דברי רבינו הרשב"ם ז"ל שיבוש כלל, ואין צורך כלל למחוק תיבת נכדה, ואדרבה כמדומני דלרגע קט נעלם מהגאון יעב"ץ ז"ל כי מנהג רבותינו הצרפתים היה להשתמש בלשון **נכד** כשהתכוונו וכשרצו לומר **בן אח**, ובמיוחד ובמסוים היה רבינו **הרשב"ם** ז"ל רגיל להשתמש בלשון **נכד** ואין כוונתו למובן המקובל בן הבן, אלא כונתו **לבן אח או אחות**, וכנ"ל, ודבריו ישרים, ועיין בהגהות רש"י בבא בתרא (ק"ח א'), ולגאון רבי שלמה שטנצל ז"ל בספרו קהלת שלמה (מערכת נ' כלל כ"א), ומה שכתבתי בחיבורי ברית יעקב (סימן ב' דל"ג ע"א) ודוק.

ועיין בחיבורי הנכחי לקמן (סימן קצ"ג, וסימן רכ"ט אות א' ואת ב') שהבאתי עוד כזאת שהגאון יעב"ץ ז"ל משיג על רבותינו הראשונים ז"ל, והראיתי בס"ד שדבריהם ישרים ואמיתיים בלא שום נפתל ועיקש, והבאתי שם שקבלתי כי כאשר הגאון יעב"ץ ז"ל דוחה ומשיג על דברות רבותינו הראשונים ז"ל הצדק איתם, עיין שם וצרף לכאן ודוק.

ה. בענין בל תשחית בהפקר

דברים (ב' ל"ד): "ונלכוד את כל עריו בעת ההיא ונחרם את כל עיר מתים והנשים והטף לא השארנו שריד, רק הבהמה בזונו לנו ושלל הערים אשר לכדנו".

ופירש רש"י ז"ל: "בביזת סיחון נאמר רק הבהמה בזונו לנו, לשון ביזה שהיתה חביבה עליהם ובזוזים איש לו, וכשבאו לביזת עוג כבר היו שבעים ומלאים והיתה בזויה בעיניהם מקרעים כסות ומשליכים, מקרעים בהמה ומשליכים לפי שלא היו מבקשים אלא כלי כסף וכלי זהב לכך נאמר בזונו לנו לשון בזיון כך נדרש בספרי", ונמצאים הדברים בספרי (פרשת בלק פסקא קל"א), והובא גם בבעל הטורים דברים (שם ז') עיין שם.

ונתעוררתי בס"ד דלכאורה קשה, אחר שאיסור בל תשחית בשאר דברים לרוב הפוסקים הוא מן

התורה וכמו שכתב בשו"ת אמרי יושר ח"א (סימן ק"ג), ועיין בזה בארוכה בחיבורי יחי יוסף (סימן ט"ו דר"ה ע"א), אם כן מי התיר לבני ישראל לעשות כן לקרוע כסות סתם ולהשליך, ולקרוע בהמה סתם ולהשליכם, אתמהא.

ובעל כרחין צריך לומר כיון שהיו הדברים האלה הפקר גמור, לכן היה מותר להם לעשות כן ודוק.

ואם כנים אנחנו בזה תפשוט מה שנסתפק הגאון נודע ביהודה ז"ל בספר תשובותיו (מהדורה תנינא יורה דעה סימן י') אם יש איסור בל תשחית בהפקר ע"ש, ועיין לו שם (סימן י"ג, וי"ד, וי"ג), ולדברינו האמורים מתבאר דמותר ומכאן ראה בס"ד שבהפקר אין בל תשחית, דוק ועיין.

ובאמת גדולי גאוני בתראי ז"ל האריכו טובא בפתגמא דנא אם יש בל תשחית בהפקר, ועיין לגאון רבי יהודה אסאד ז"ל בשו"ת יהודה יעלה יורה דעה (סימן קס"ד) שחשף זרוע קדשו והראה נפלאות מתורתו בענין זה עיין שם בארוכה, ומצויין אצלי לעיין עוד בדברי הגאון מהרי"ש נתנוזן ז"ל בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה רביעאה ח"א סימן כ"ח), ובספרו דברי שאול יוסף דעת יורה דעה (סימן ש"מ), ולגר"ז ז"ל בשלחנו חו"מ (הלכות שמירת נפש סעיף י"ד), ובספר חקר הלכה ח"א (ערך בל תשחית), ושו"ת אמרי יושר ח"א (סימן ק"ג), שו"ת באר חיים מרדכי ח"א (דצ"ד ע"ב ד"ה ומה), ובארוכה בשו"ת בית דוד (סימן י', וסימן כ"ו, וסימן ר"א) ושם נסמן. ועיין בספר כנסת יחזקאל לגאון היע"ר ז"ל (חלק המערכות דס"ה ע"א) ע"ש.

ולא עיינתי כעת בספרים שציינתי אם הרגישו במה שכתבתי בס"ד, ועיין בה. כתבתי למזכרת היום יום ה' מנחם אב תשמ"ט יום הילולא של רבינו האריז"ל זיע"א.

תדפיס מספר שנות חיים כת"י - ענייני אריכות ימים

סימן קעו/ב

קידוש ליל שבת על היין

ותמה אני על עצמי מדוע לא הזכירו רבנן דלעיל דברות חז"ל המפורשים בזה במדרש פרקי רבי אליעזר (פרק י"ט): "ויברך אלהים את יום השביעי הקב"ה ברך וקידש את יום השביעי, וישראל אינן חייבין אלא לשמור ולקדש את השבת, מכאן אמרו כל המברך ומקדש על היין בלילי שבתות מאריכין לו ימיו בעולם הזה ולעולם, הבא שנאמר כי בי ירבו ימיך בעולם הזה, ולעולם הבא ויוסיפו לך שנות חיים", ועיין שם בביאור הרד"ל ז"ל (אות כ"ט). ועיין.

והנאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בהגהותיו פר אחד למדרש פרקי רבי אליעזר שם (ד"ג ע"ד) כתב דהיינו נמי טעמא למה שתקנו שמברך על הכוס כשאומר סברי מרנן, השומעים עונים ואומרים לו לחיים.

ועוד דקדק לשון המדרש אחר שעוסק בקידוש של שבת מהו שנקט כל המברך, ויש לומר דכל לרבות כוס דברכת המזון דארכא בחיים יהיבת ליה". ודוק היטב.

* * *

ודע דלפי האמור שהזהיר בקידוש על היין דייקא זוכה לאריכות ימים, עלה בדעתי בס"ד לבאר שהרי שם במגילה (כ"ז ב') מפורש שהאמורא רב הונא היה זהיר לקדש על היין עד כדי כך שמישכן אבנטו בעבור לקנות יין לקידוש עם שיכול היה לעשות קידוש על הפת וכדכתב רבינו המאירי ז"ל ומהרש"א ז"ל וכן"ל.

מגילה (כ"ז ב'): "שאלו תלמידיו את רבי זכאי במה הארכת ימים, א"ל מימי לא ביטלתי קידוש היום, אמא זקניה היתה לי פעם אחת מכרה כפה שבראשה, והביאה לי קידוש היום, תנא כשמתה הניחה לו שלש מאות גרבי יין, וכשמת הוא הניח לבניו ג' אלפים גרבי יין". ורבינו מהרש"א ז"ל כתב: "לא ביטלתי קידוש היום וכו', לדעת הפוסקים דמקדשים על הפת, קצת קשה מאי רבותיה דלא ביטל קידוש היום, דמסתמא פת היה לו דהא אין קידוש אלא במקום סעודה, ויש לומר דלא ביטלתי קידוש היום על היין, והכי נמי קאמר דהביאה לו קידוש היום רוצה לומר יין".

ובמנהגו הטוב זכה הוא ז"ל לדברות רבותינו הראשונים כמלאכים ז"ל, וזו לשון רבינו הרשב"א ז"ל בחידושו שם: "ולא ביטלתי קדושת היום, פירוש ביין, אף על פי שהוא מותר בפת", וכיוצא בזה כתב רבינו מאירי ז"ל שם: "הרבה דברים היו תלמידי חכמים משתבחים במידותיהם וכו', מהם מי שהיה אומר שלא ביטל קדוש היום על היין, אף על פי שהיה עני ואין לו פרוטה לקנות, היה ממשכן ומביא יין לקידוש אף על פי שהיה אפשר לו בפת", ועם שדבריו גבי עובדא דרב הונא דהתם, מכל מקום יש ללמוד כן גם על עובדא דרבי זכאי כנ"ל, ולכן מסדרי התלמוד סמכו הדברים זה לזה, וכן ראיתי שכתב לדקדק מהנ"ל בספר המצויין חידושי מהרי"ו על שלחן ערוך (או"ח סימן רע"א ד"ט ע"ג) שקידוש על היין מביא אריכות ימים ע"ש.

תנאים ואמוראים (ערך רב הונא דף של"ו ע"א) שהוכיח שרב הונא "חי הרבה יותר משמונים שנה" ע"ש, ודוק היטב.

ואכן הועילה לו לרב הונא זהירות זו להאריך ימים, וכמפורש במסכת מועד קטן (כ"ח א') שרב הונא עבר גבורות כלומר נפטר אחר שהגיע לגיל שמונים, וראיתי בספר תולדות

סימן קעו

קללה

אלה בנפשו דיבר רח"ל, ואם עושה בדחנות עם חבירו שיהיה בדחנות כשר המשמח אלוקים ואנשים, לא ח"ו להפך" עכ"ל.

עוד כתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל (שם דף קפ"ז): "וכשתהיה רגיל בנוסח התרת קללות אשר סידר הרב המקובל האלהי כמוה"ר **הרש"ש** ז"ל שם תמצא רפואה ומרפא לכל הקללות ונידויים וחרמים, בין שקילל הוא לאחרים בין שאחרים קללו אותו ואת בני ביתו, ובזה יהיה ניצול מן המיתה להעלות ממות לחיים, וכמעשה שהיה באחד שנטה למות ועל ידי התרת קללות נתרפא, וגם עיני ראו ולא זר באחד שמרוב דוחקו וצערו קלל את עצמו, ובימים מועטים חלה חולי כבד ונטה למות, עד שהגיע להיות קרוב לגוסס, וכשתוודע לי דבר זה שהוא קלל את עצמו, תיכף קבצתי עשרה תלמידי חכמים, ונעשיתי אנכי שליח בעד החולה לשאול התרה על כל הקללות, ותיכף שסיימו ההתרה, התחיל החולה לדבר, ולהתיישב בדעתו, ובעוד ג' ימים קם מהמיטה, ונתרפא לגמרי, ברוך פודה ומציל" ע"ש.

וביוצא בזה העיד הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו תוכחת חיים (פרשת ויחי, דף קצ"ה): "עוד זאת אדרוש לבית ישראל, כי בהיות החולה מוטל על ערש דוי, יבקש לעשות התרת נדרים וקללות כל בי עשרה ויתירו לו, והוא דבר טוב ויפה שיעשו לו התרת נדרים

א.

כתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספר קול החיים (סימן ו' אות נ"ז) מי שנזהר שלא יקללוהו יזכה לאריכות ימים ע"ש.

ובטעמא דמילתא יש לומר שהרי אמרו ז"ל במדרש במדבר רבה (פ"כ סכ"א) כל המקלל לישראל כמקלל פני שכינה ע"ש, וכתב בספר קב הישר (פרק ז' דף ל"א): "האיש המקלל את חבירו שנוי לפני הקב"ה", ואחד שהוא כמקלל פני שכינה ושנוי אצל השי"ת והוא מתרחק ממנו - כלום חיים יהיה לו, ואמרו בספר הזהר הקדוש ח"ג (דקכ"ג ע"א): "האי ה' [שכינה] לא תיזיל מגופא ובה קיימא, וכד תיזיל מיניה סם המות תיתי ותשרי עליה, דתתקרי טומאה, עבודה זרה, פסולה, מלאך המות, חושך ואפילה, ושריא על גופא דבר נש, ובהוא זמנא אתקרי בר נש מת" ודוק.

ובספרו תוכחת חיים (פרשת תצוה) האריך הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל למאוד מאוד שהוא לא יקלל אחרים, ושלא יקללוהו אחרים, וכתב שם (דף קפ"א): "ועיני ראו ולא זר כמה בני אדם בבחירתם עשו עניינים כאלו דרך שחוק לגזול ולהטמין כדי שחבירו יצטער לפי שעה, ומרוב שיחו וכעסו קלל אותם, ולא עברו ימים מועטים עד **שמתו במבחר ימיהם**, והיתה בלבי כי הגיע עליהם הקללות רח"ל, כי כן יזהר כל אדם בזה מאד מאד, כי כל עושה

מפיהם, ושלא יגרמו שיקללו אחרים, כי הוא מעותד לסכנה, ובפרט ערב שבת וליל שבת כלל ועיקר".

ובתוב בספר מעשה איש ח"ד (דף קצ"ה): "מעשה באשה **צעירה** שנפטרה לבית עולמה לאחר מחלה, ובהיות ובשכנותה גרה אשה חולת נפש ומרת רוח רח"ל, שהיה טבעה לקלל בני אדם כל היום, חששו מבני המשפחה שיש שייכות וקשר בין המאורעות, ונסעו למרן החזון איש וסיפרו לו מהעניין והגיב: "קללות איז ניט ברכות", [קללות אינן ברכות] "עכ"ל, והדברים נוראים. רח"ל.

ובספרו כף החיים (סימן א' מאות ז' ואילך) האריך הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בנועם שיח אמרי קדשו בסכנת הקללות, וסיים: "והיו הדברים האלה לזכרון בין עיניך, **למען ייטב לך והארכת ימים**", ועיין בספר פלא יועץ (ערך בנים), ובספר פרדס יוסף ח"ב (דשל"ג סע"ב), ובחיבורי תוספת חיים (אות מ"ה) ואכמ"ל.

וראיתי אחד מן קמאי ממגורשי ספרד ופורטוגל, הוא רבינו אברהם סבע ז"ל בספרו המופלא צרור המור בראשית (כ"ז ל"ז) שכתב: "אורריך ארור ומברכך ברוך - זה כח אלהי מצד הנשמה החצובה מן הכסא שיש לעם ישראל, ולא עשה כן לכל גוי שיהיה לו כח לברך ולקלל".

והנה דבר חדש השמיענו, דכל ענין הברכה והקללה שהוא ענין אלהי כדבריו, שייך דווקא לעם הקודש בני אל חי עם ישראל, אבל לא עשה כן לכל גוי, שאין להם כח לא לקלל ולא לברך.

ובעניותי תמה אני על עצמי, והרי בלעם גוי גמור היה, וקללתו היתה קללה, והמקרא מעיד על כך בספר במדבר (כ"ב ו'):

וחרמות וקללות וכו', כאשר סידר הרב המקובל הגדול כמהרש"ש ז"ל, **והוא דבר בדוק ומנוסה**, וכבר אירע מעשה פעם אחת לאדם גדול בתורה שחלה חולי כבד וכמעט נטה למות, והגיע קרוב לגסיסה ואשתקיל מלוליה, ולא יכל דבר, ונעשיתי שליח לבקש בעדו התרה על כל נדרים ונידויים וקללות, ותכף ומיד התחיל להתרפא מחוליו וקם ועמד ממיטתו, ונתוודע הדבר כי סבת החולי באה מחמת קללות ע"ש. [והוא מעשה אחר מהמובא לעיל].

ועוד בתוכחת חיים דלעיל (שם פרשת תצוה) הוסיף וכתב: "והתיקון לזה לקבל עליו שלא להרגיל בפיו שום קללה, ואם יכעוס ויבא לידי קללה במקום קללה יברך, וכזאת שמעתי מפי אדונתי מרת זקנתי הרבנית תנצב"ה, כאשר הייתה מתכעסת היתה אומרת המות אל יפריד בינינו, המגפה לא יקרב אליך, וגם מורינו הרב הקדוש הפרד"ס ז"ל זה דרכו דרך הקודש כשהיה כועס, היה אומר לא יאבה ה' סלוח לו בוא"ו ולא באל"ף זיע"א.

ואנכי הצעיר אומר כי זהו לגבי חסידותו וקדושתו, כי בודאי כך הייתה כוונתו לטובה ולברכה, אכן שאר בני אדם אפילו דבר זה לא ירגיל, כי אפשר מרוב כעסו לא יכבוש את יצרו לברר שיחותיו יפה, ויותר טוב להיות זהיר בזה הרבה לעשות משמרת למשמרת, שלא לעבור על פיו שום מין קללה כלל וכלל לא, ואם ח"ו יצא מפיו איזה קללה או חרם או נידוי, תכף יתחרט לומר לא יבוא ולא יהיה, ויבקש שיתירו לו התרה בעשרה ועיין ספר חסידים (סימן תרכ"ט), עכת"ד עיין שם.

ובן בספרו תוכחת חיים (פרשת במדבר אות ח"י דף ק"א) כתב: "הזהר והשמר שלא יהיו בני ביתך בעלי קטטה, ושלא יוציאו שום קללה

המור ז"ל, וצ"ב.

ודע דמה שהערותי לעיל על דברי הרב צרור המור ז"ל מבלעם - הנה ראיתי בצרור המור במדבר (כ"ב ו') שכתב: "ואמר כי ידעתי את אשר תברך מבורך. כדפירשו בספר הזהר, כי בלעם לא היה לו יכולת לברך ולא לקלל, אלא שהיה יודע אותו עת. ועוד, שהכתוב אמר טוב עין הוא יבורך, אבל פירושו, כי בלעם היה יודע שהקב"ה רוצה לברך או לקלל, והוא היה מברך באותה עת, וכל העם חושבים שהוא היה המקלל או המברך, ואינו כן, כי ברכת ה' היא תעשיר. ולכן אמר את אשר תברך מבורך, כבר הוא מבורך מפי השי"ת, ולא אמר את אשר תברך יבורך, אלא מבורך" ע"כ. וכעין זה כתבו בספר אור החיים הקדוש שם ובספר העמק דבר ע"ש, ואיתנח לן ההיא דבלעם הרשע, אבל גוף הענין עדיין צ"ע.

בספר הזהר שלפנינו לא נמצא מה שהביא בשמו בעל צרור המור כנ"ל, וכן העיר הרב המגיה הי"ו שם, כי נודע שספר הזהר שלפנינו נדפס בחסרונות מרובים והשמטות גדולות, והרבה חסר ממנו, ולפני רבותינו הראשונים היה יותר שלם, ועין בדברי רבי יהודה חייט ז"ל בהקדמת ספרו מנחת יהודה על ספר מערכת האלהות (ד"ב ע"ב ד"ה ואני), וכזאת העיר רבינו הגר"א ז"ל פעמים הרבה שנחסר לפנינו הרבה, ולדוגמא עיין בביאורו לספר תיקוני זהר (תיקון כ"א, ותיקון ל"ו), וזו לשון רבינו הגר"א ז"ל שם (תיקון ע' דק"מ רע"ב מדה"ס): "חסר כאן הרבה מזה ההיכל, [וחסרים] שאר החמישה היכלות, השי"ת יחזיר לנו את האבדה הגדולה הזאת" ע"ש, ועיין בדברי הגאון חיד"א ז"ל בברכי יוסף או"ח (סימן א' אות א'), ובחיבורי הנכחי (ערך נטילת ידים דבוקר) ודוק היטב.

"כי ידעתי את אשר תברך מבורך, ואשר תאור יואר".

ואולי שאני בלעם שהרי העיד ואמר על עצמו: "וישא משלו ויאמר מן ארם ינחני בלק מלך מואב, פתח ואמר מן הרמים - הייתי ממחיצת האבות, הנחני והורידני בלק לבאר שחת", כדאמרו במדרש תנחומא (פרשת מצורע ס"א), ועוד שם במדרש תנחומא (פרשת בלק ס"ב), ועיין.

ועוד יש להעיר ממאמרם במסכת מגילה (ט"ו א'): "אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא לעולם אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך, שהרי שני גדולי הדור ברכום שני הדיוטות ונתקיימה בהן ואלו, הן דוד ודניאל, דוד דברכיה ארונה, דכתיב ויאמר ארונה אל המלך וגו', דניאל דברכיה דריוש, דכתיב אלהך די אנת פלח ליה בתדירא הוא ישיזבינק. ואמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך, שהרי אבימלך קלל את שרה הנה הוא לך כסות עינים, ונתקיים בזרעה ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו".

ובירושלמי מסכת ברכות (פ"ה ה"ח): "אמר רבי תנחומא אם בירכך גוי ענה אחריו אמן דכתיב ברוך תהיה מכל העמים, גוי אחד פגע ברבי ישמעאל ובירכו, אמר לו כבר מילתך אמורה. פגע בו אחר וקיללו אמר לו כבר מילתך אמורה, אמרין ליה תלמידיו רבי היך מה דאמרת להן אמרת להן, אמר לון לון כתיב אורריך ארור ומברכין ברוך", וכן הוא במדרש בראשית רבה (פס"ו ס"ו) ע"ש, ופירש בפני משה: "ברוך תהיה מכל העמים, אפילו אם העמים יברכו אותך תחול עליך הברכה" ודוק. הרי שרבותינו ז"ל בשני התלמודים אומרים שהגויים מישך שייכי הן בברכה והן בקללה, ולכאורה זה שלא כדברי הרב צרור

ב.

סנהדרין (צ' ב'): "אמר רב יהודה אמר רב קללת חכם אפילו על חנם היא באה" כו'.

ובספר באר שבע שם כתב: "במכות (י"א א') לילף לה מאחיתופל שבשעה שברה דוד שיתין קפא תהומות כו', וטעמא לא ידענא אמאי קללת חכם אפילו על חנם היא באה, וכי עביר קב"ה דינא בלא דינא. וכי תימא שזה המקולל היה ראוי לקללה זו מחמת עבירה אחת, אכתי קשה הלא אין מגלגלין חובה על ידי זכאי, וצל"ע".

והנה בזמן הגאון באר שבע ז"ל עדיין לא נדפסו חידושי רבותינו הראשונים כמלאכים ז"ל, אבל המעיין בחידושי הרמב"ן וריטב"א מכות (שם), וריטב"א סוכה (נ"ג ב') יראה שדעתם ברורה דאם אכן הקללה היא חנם ממש - היא לא תבוא כלל ועיקר ואפילו קללת חכם, כי גם חכם בכלל מה שאמר שלמה המלך "קללת חנם לא תבוא", ושאני אחיתופל שציער לדוד שם ולכן קללת דוד המלך חלה עליו שלא היתה קללתו בחינם, אבל אם היתה בחינם ממש גם קללת דוד לא היתה חלה עיין בדברי קדשם, ובזה נתיישבה שאלתו, ודוק.

וזו לשון הגאון נצי"ב ז"ל בפירושו העמק דבר בראשית (כ"ז א'): "קללה אינה מועלת ומזקת על חנם, כמאמר שלמה קללת חנם לא תבוא ואינה באה אלא על מי שראוי להתקלל. מכל מקום הרבה הקללה גורם כמבואר בספר שופטים (ט' נ"ו) גבי קללת יותם בן ירובעל וכמו שכתבתי בספר במדבר (כ"ב י"א) ע"ש, ושם כתב: "כתיב במשלי (כ"ו ב') כצפור לנווד כדרור לעוף כן קללת חנם לא תבוא, ואם כן אי אפשר שתחול הקללה אם לא שיש איזה עון וכמו שכתוב בספר שופטים (ט' נ"ו) וישב

אלהים את רעת אבימלך וגו' ותבוא עליהם קללת יותם, הרי דהקללה בלא הרעה לא היתה פועלת" וע"ש.

והנה שגגת דיבור מסוכן ורע, עם שהאומר לא נתכוין כלל לקלל, מכל מקום מסוכנת ועונשת, דהוי כשגגה היוצאת מלפני השליט כדמצינו בבבלי מועד קטן (י"ח א'), וכתובות (כ"ג א', וס"ב א'), ובבא מציעא (ס"ח א'), ובירושלמי שבת (פ"ד ה"ד, ופ"ז ה"א), וכתובות (פ"ב ה"ו), וסוטה (פ"ט ה"ט), ועבודה זרה (פ"ב ה"ב), ועיין ירושלמי סוף ביכורים, ועוד הרבה כמבואר במקומו בס"ד, אם כן יש להבין וכי קללת חנם דחכם לא תהא על כל פנים כשגגה היוצאת מלפני השליט, וי"ל.

ג.

אמר הצעיר יעקב חיים סופר נר"ו: ראיתי לנכון לתועלת המעינים, ולזיכוי הרבים הי"ו, לקבוע כאן מחיבורי **אמרי חיים** כת"י, קצת מהרבה בחומר המקלל עצמו, ובפרט קללת תלמיד חכם רח"ל, ועיין בחיבורי מנוחת שלום ח"ט (סימן כ"ג) מה שהבאתי בזה, ובחיבורי ברית יעקב (סימן ל"ו), ובחיבורי הדר יעקב ח"ו (סימן כ"ג, וסימן כ"ד) נתבאר היטב ענין קללת חנם עיין שם וצרף לכאן.

א. כתב החסיד רבינו יונה ז"ל באגרת התשובה (אות ט"ו): "יזהר אדם שלא יקלל את חברו או את עצמו לא בשם ולא בכנוי, **וזאת אחת מן העבירות החמורות שבתורה**" ע"ש.

ב. משלי (כ"ו ב'): "כצפור לנווד כדרור לעוף, כן קללת חנם לא תבוא", ועיין בדברי התרגום.

וכתב שם במצודת דוד: "כמו הציפור הפורח מקינו להיות נודד להשיג מאכלו, וכמו הדרור הפורח מקינו לעוף בשמים הנה הם

ו. המקלל חבירו והוא שותק ואינו משיב, זוכה לקבל זכויותיו של המקלל, דומיא דהמדבר לשון הרע על חבירו שמקבל זכויותיו, וזו לשון ספר השל"ה הקדוש (שער האותיות ערך רצון אות ט"ז): "ועל בחינת תוספת זכות, שאמר דוד אשר חרפו שמעי בן גרא, הניחו לו ויקלל כי אמר לו ה' אולי יראה ה' בעניי והשיב ה' לי טובה תחת קללתו היום הזה, וטובה פירוש טובותיו של שמעי שישב לו לדוד תחת קללתו שקלל", ושם פרשת עקב (תורה אור) הביא שכבר כתב כן בספר ראשית חכמה (שער הענוה פרק ה') עיין שם.

ובתב בספר שפתי כהן על התורה ויקרא (י"ט ד'): "אם שום אדם יקללך לא תשמע לו ועשה עצמך כחרש אשר לא שומע וכן אמר דוד ואני כחרש לא אשמע וגו' וכתוב ואהי כאיש אשר לא שומע וגו', כי ודאי ה' אמר לו לקלל, ואין לו לבעוט אלא יסבול ויצדיק עליו את הדין, שאילו לא היה ראוי לא היה סיבה לזה לקללו, ואולי הוא שליח לקלל, ויסבול חרפתו ויעשה עצמו כאילו אינו אדם, ויאמר זה מקלל לאדם אני איני אדם כמו שאמר דוד ואנכי תולעת ולא איש, ומשה ואהרן אמרו ונחנו מה, ואמרו חז"ל אין העולם קיים אלא במי שכולם עצמו בשעת מריבה, שנאמר תולה ארץ על בלימה, וזו היא ממעלת הענוה, ויעביר על מידותיו, ואמרו חז"ל כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו, שנאמר נושא עון ועובר על פשע, למי נושא עון למי שעובר על פשע, אם כן יש לך שכר גדול בשתיקתך.

ובמד"ש תהלים (פט"ז ופפ"ו) אמר רב הונא בשם רבי אלכסנדר כל השומע קללתו ושותק נקרא חסיד, ודוד שמע קללתו ושותק לכך נקרא חסיד, ואם תשיבהו אחת

חוזרים לקנם, כן קללת חנם חוזרת ובאה אל המקלל עצמו", ועיין רש"י סנהדרין (מ"ח רע"א): "תהא לוטא ולא לאטה נוח לך להיות מן המקוללים ולא מן המקללים, לפי שסוף קללת חנם לשוב אל המקלל", וכן הוא בספר חסידים (סימן ע"ו), ובאור החיים הקדוש במדבר (כ"ג ח'), ובחיבורי ברית יעקב שם.

ולפי זה דקללת חנם לא תבא ושבה היא אל המקלל, אם כן בגיטין (ל"ה א') ממה חשש רבה בר רב הונא ומדוע הוצרכו להפוך כסאו, ואיך אכן כן חלה עליו הקללה ולא איפרק מחולשא ע"ש, והרי צדקו דבריו דעבד ודיין כבי תרי כרב רבו ורב הונא אביו, וכשמואל ומאי הוה ליה למיעבד, ועיין היטב בספר של"ה הקדוש (פרשת וישב בהגהה), ובדברי רבינו המאירי ז"ל גיטין שם ודוק היטב.

ג. קללת עצמו או קללת אחרים הם מעכבים המונעים התפילה - מעבר יבק (שפתי צדק ס"פ כ"א), והרמב"ם ז"ל בהלכות תשובה (פ"ד ה"ג) כתב שאחד ממעכבי התשובה הוא מקלל הרבים ע"ש.

ד. יעקב אבינו ע"ה חי ל"ג שנים פחות מיצחק אביו, משום דכתיב קללת חנם לא תבא, על שקלל רחל ואמר עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה, חסרו לו משנותיו מנין יחי"ה, שהוא ל"ג - בעל הטורים ז"ל בראשית (מ"ז כ"ח). והדברים נוראים רח"ל.

ה. אל תוסף. שנים במסורה. אל תוסף ראות פני, אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה (דברים ג' כ"ו), אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך. כי בשביל שאמר לו [פרעה למשה] אל תוסף ראות פני כי ביום ראותך פני תמות, אמר לו ה' [למשה] בעת מותו אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה - בעל הטורים ז"ל שמות (י' כ"ח).

מ. הרה"ג המפורסם בעל מסגרת השלחן ז"ל בספרו כתר תורה (דמ"ז ע"ב זר זהב אות א' סק"ו) כתב: **"קבלתי בחלום**, הא דכתיב בפרשת בלק לא תאור את העם כי ברוך הוא. דזה הענין הוא נוהג גם לדורות, כמו שכל התורה היא נצחית. וקא משמע לן קרא שצריך ליזהר שלא לקלל את חבירו ושלא לדבר עליו לשון הרע, כי בדברו לשון הרע עליו יכול לגרום לו קללה ח"ו. כי לפעמים ידונו למעלה את חבירו על פי דבריו של זה, כידוע מספרים הקדושים. ולזה מזהיר הכתוב לדורות לא תאור את העם, לא תגרום לבוא שום רע ח"ו לעם על ידי דבורך, כי ברוך הוא ואני רוצה בברכתם תמיד ע"ש.

י. בקונטרס תולדות משה, הנהגות קודש של הגאון רבי כלפון משה הכהן ז"ל אב"ד ג'רבה, הנדפס ברש ספרו הלכה למשה (ד"ה סע"ב) כתוב: **"היה מדקדק בדבורו ולא נשמע שום קללה לשום אדם אפילו משאר העמים, ואפילו למין בהמה חיה ועוף היה מקפיד שלא לקללן**. והיה מקפיד על אנשי ביתו כשהוציאו שום קללה ואפילו על בהמה חיה ועוף" עש"ב. יא. כתב חד מתקיפי קמאי רבינו אלעזר מגרמיזא בעל הרוקח ז"ל, בפירושו על התורה (פרשת משפטים דף קכ"ז): **"המקלל אחרים נכסיו מתקללים"**, ומינה דמידה טובה גדולה והמברך אחרים - יתברך.

והשי"ת אבינו אל מלא רחמים מקור הברכות יצילנו מכל קללה אנחנו וכל זרעינו וכל בית ישראל ויאר פניו אתנו ויברכנו סלה. אמן.

ישיב לך שנים ויענש על ירך, ואמרו חז"ל כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה, ואמרו שחכם אחד צוה לבנו ואמר לו סבול דבר אחד כדי שלא תשמע דברים הרבה. וכבר הפליגו ז"ל במדת הענוה, במאד מאד הוי שפל רוח בפני כל אדם שתקות אנוש רמה וילמד ממעשה הלל הזקן, כדאיתא בשבת (ל"א א'), כל שכן שאלו ודאי הם יסורין וצריך לקבלן באהבה, כי ה' אמר לו לקלל כמו שאמרנו, ולא יבעוט ולזה אמר ויראת מאלהיך, שלא תבעוט בדינך, ואם הצדקת עליך את הדין וקיבלת אותם באהבה, אני ה' נאמן לשלם שכר".

ז. כתב הגאון המקובל מהר"ם פאפירש ז"ל בספרו אור הישר (עמוד העבודה פרק י"ג אות נ"ג): **"לא יקלל אשתו כי היא פלגא דגופא, והוא הדין לכל אדם דהלא חלק אלוה, ונמצא שמקלל אלהים ח"ו" ע"ש. וכעין זה כתב הגאון חיד"א ז"ל בספר עבודת הקודש צפורן שמיר (סימן י"א אות קפ"ג) ע"ש. [וכתבתי במקום אחר שהרואה יראה שהרבה אזהרות והנהגות ומוסרים שכתב החיד"א ז"ל בספר עבודת הקודש - מקורם בדברי הגאון מהר"ם פאפירש ז"ל, ועל דבריו השתית החיד"א דבריו ומשם חפר אכל ואכמ"ל].**

ח. בספר אור הישר (אות ע"ו) כתב: **"לא יקלל אדם את עצמו כי הרבה מלאכים שעונים אמן על זו ומעלים אותה למעלה לנחש העליון ועיין בספר זהר הקדוש ח"ג (דרמ"ו ע"א) ע"ש. וכעין זה כתב הגאון חיד"א ז"ל בספר עבודת הקודש צפורן שמיר (סימן י"א אות קפ"ח) ע"ש.**

סימן קעח

קנאה

מידות רעות, אלא שמוציאה אותו מן העולם קודם זמנו, וכל המקנא בחבירו, חבירו עולה והוא יורד".

ובתב בספר מדרש שמואל אבות שם: "מי שמקנא במי שיש לו עושר יותר ממנו זאת הקנאה לא תפסק עד שמוציאה את האדם מן העולם כי אם היום יקנא בראובן למחר יחזור ויקנא בשמעון, באופן שלעולם יהיה לבו כדונג נמס בתוך מעיו כי רקב עצמות קנאה, **וזה היא סיבה שיתילדו בתוכו כל חלי וכל מכה עד שמוציאין את האדם מן העולם**" עכ"ל.

ובספר מעשי השם (חלק מעשי אבות פרק ל"ב): "ומה שאמר מתה אנכי, פירושו הוא כפשוטו מחמת קנאה, כי הקנאה מוציאה את האדם מן העולם", ועיין רש"י בראשית שם ודוק.

ובחיותי בזה ראיתי דברים נוראים על מידת הקנאה לרבינו בחיי ז"ל בספרו כד הקמח (ערך קנאה) שכתב: "אמרו הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם. וכן אמר אליפז (איוב ה' ב') ופותה תמית קנאה. כלומר מי שמתפתה אחר מידת הקנאה תמיתנו, או את חבירו, שהרי מתוך הקנאה יבוא לידי שנאה, ומהשנאה לידי רציחה, שכן כתיב וכי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וגו', אבל מי שלבו תמים, והוא שקראוהו חכמים לב טוב שאין בלבו קנאה על חבירו, ממה שדרשו במסכת אבות (פ"ב) איזו היא דרך טובה שידבק בה האדם, רבי אלעזר אומר לב טוב, ושם מסיים ואומר רואה אני את דברי רבי אלעזר בן ערך שבכלל דבריו דבריהם, יאמר כי הכל תלוי בלב, וכן שלמה קראו בכאן לב מרפא, כי הוא

אבות (פ"ד מכ"א): "רבי אליעזר הקפר אומר הקנאה, והתאוה, והכבוד, מוציאין את האדם מן העולם".

ופירשו רבותינו המפרשים ז"ל דהיינו עולם הזה ועולם הבא, וכמו שכתבו רבותינו הרשב"ץ ז"ל בספרו מגן אבות שם, ורבי יוסף חיון ז"ל בספרו מילי דאבות שם, ובמדרש שמואל שם הביא שעוד רבים כתבו כן, וכן כתבו בתפארת ישראל שם (אות ק"ח), ובספר פלא יועץ (ערך כלילת יופי אות ד' ד"ה אל תשמח), והגאון רבי אברהם ענתבי ז"ל בספרו חכמה ומוסר (דרך חיים רפ"ד דף ק"ד) ע"ש.

והיינו שהקנאה תוציאו מן העולם הזה קודם זמנו ותקצר ימיו וחיו, כמו שכתב רבינו ישראל אלנקוה ז"ל ה"ד בספרו מנורת המאור (כרך ה' דף רנ"ה): "ולא די למקנא שגורם לו כמה רעות, **אלא שמת בחצי ימיו**" ע"ש.

ורבינו יצחק אבוהב ז"ל בספר מנורת המאור שלו (סימן א') כתב: "הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם. כל אחת משלש מידות הללו, הן מסככות להפסיד אמונתו של האדם, וממיתות לו **קודם זמנו**, וטורדין לו מן העולם הבא.

כי המקנא בחבירו היא מידה מגונה ובאה מרוע הלב, כי דומה לו תמיד מה שלחבירו הרבה ומה שלו מעט, ובכל טובה שיבא לחבירו היא למקנא כעס וקנאה, נמצא תמיד כועס במעשה השי"ת. והקנאה גורמת הבצע ושנאת חנם וכל מידות רעות. ואין חייו חיים וגורם לעצמו חליים רעים ונאמנים, שנאמר ורקב עצמות קנאה, ולא די שגורמת לו כל

כתב: "רבי אלעזר הקפר אמר הקנאה התאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם, ומידות הללו שכיחי מאוד, ואני מבקש ומתפלל אל ה' יצילני ממידות הללו ולא יביאני לידי נסיון, כי הנסיון בזה קשה מאוד" ודוק והבן היטב.

ומצאתי לגאון הצדיק רבי שמעון סופר זצוק"ל הי"ד מערלוי בספר שיר מעון נדפס

בתורת משה מהדורה תנינא (פרשת תולדות דכ"ו סע"ד) שכתב: "כתוב בספרים שאם מקנאים באדם על ברכת השי"ת עליו, ומביטים עליו בעין צרה, אזי מן השמים מוסיפין לו ברכה, וזה העונש שלהם שתגדל קנאתם, והוא על דרך והאלהים יבקש את נרדף וכו'". והשוה עם דברי ספר מנורת המאור דלעיל: "וכל המקנא בחבירו, חבירו עולה - והוא יורד" ודוק.

ויתכן שיש עוד טעם לדבר שקנאה מקצרת ימים ושנים, מלבד הטעם דלעיל, והוא על פי מה שמצאתי בס"ד בספר הבהיר (סימן מ"ב): "הקנאה והשנאה והתחרות, דכתיב וחרק עליו שניו, אל תקרי חרק אלא רחק, רחק מידות אלו ממך ויתרחק ממך הרע, וכל שכן דהטוב ידבק בך", ע"ש.

ואף שאין ספק שכל דברי ספר הבהיר לפי סוד הענין מדברים, וטובא טובא דח"ן גניז בדבריו, מכל מקום לפי פשטן של דברים מבואר שהקנאי הרע דבוק בו והטוב מרוחק ממנו, ומי שאינו מקנא הטוב דבוק בו, ואין טוב אלא שכינה דמתקרי טוב עיין בספר זה הקדוש ח"ב (דמ"ב ע"ב), וכבר ביארנו בפתיחה לחיבורי הנכחי (סימן ב') שהדבוק בשכינה זוכה לחיים ולהפך להיפך ח"ו ודוק.

שבת (קנ"ב ב'): "ורקב עצמות קנאה (משלי י"ד ל') כל מי שיש לו קנאה בלבו עצמותיו מקריבים", ופירש רש"י: "מי שיש לו קנאה ותחרות על חבירו".

רפואה ורטיה לכל איבריו, יצל מכל הנזקים הללו, ויחיה חיי שלווה.

וזהו שאמר חיי בשרים לב מרפא, כי מידת הקנאה היא הפך לב מרפא, וכן רקב עצמות שהוא המיתה הפך חיי בשרים, והכוונה לומר כי במידת לב מרפא יחיה, ובמידת הקנאה ימות.

ואמר רקב עצמות קנאה, שהוא חולי שאין לו רפואה ואין לו תקנה, כי כשהבשר נרקב הנה הוא חוזר ומתחדש, אבל העצם הנרקב אין לו רפואה לעולם, ולכן המשיל שלמה מידת הקנאה לרקב עצמות, שהוא דבר שאין לו רפואה, כן מידת הקנאה חולי שאין לו רפואה, וכן אמר החכם במוסריו כל השנאות קוה להם לרפואה - חוץ משנאת הקנאה".

ובזאת כתב רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה במדבר (ט"ז א'): "מידת הקנאה היא מידה רעה ומכה שאין לה רפואה", וכן הוא בספר פלא יועץ (ערך קנאה), ועוד עיין שם (ערך יתרון, וערך כבוד), ועיין בדברי מהר"ם אלשיך ויקרא (כ"ה י"ג) ודוק.

ורבינו הגדול החפץ חיים ז"ל בספרו שם עולם ח"ב, קונטרס נפוצות ישראל (פרק ב') כתב: "הנה קנאה היא מידה גרועה מאד ומביאה את האדם לידי לשון הרע ורכילות וגזל וחמס, כדי שגם הוא יתרומם כחבירו ויותר ממנו. ואם חסר לו עון חילול שבת וכהאי גוונא עוד עבירות חמורות, גם אליהן יתרצה אם הוא משער שעל ידי זה הוא יתרומם וחבירו ישפל. ולבסוף מוציאה מידה רעה זו להאדם מן העולם, כדאיתא באבות הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם".

ורבינו הגדול בעל נודע ביהודה ז"ל בספרו דרושי הצל"ח (דרוש כ"ה לשבת תשובה)

ולפי זה אכן היה מקום לחשוב דעל מי שאינו כועס הוא שאמרו אין עצמותיו מרקיבות, קא משמע לן דלא היא, דכאן מיירי על מדת הקנאה "שמי שיש לו קנאה ותחרות על חבירו" עצמותיו מרקיבין ודוק.

שוב ראיתי שאכן רש"י ז"ל עצמו בפירושו למשלי שם על האי קרא רקב עצמות קנאה, פירש דמיירי במידת הכעס, ויובן היטב פירושו כאן דהכא במידת קנאה מיירי ולא בכעס ודוק היטב.

ובלומדי הדברים עמדתי דלכאורה פשיטא מאי קא משמע לן, ואינו מובן מה רצה בזה רש"י ז"ל, מה הרגיש וממה נשמר. ונראה לי בס"ד דמצינו לשון **קנאה דהיינו כעס**, כההיא דסוטה (ב' סע"ב) "דבר המטיל קנאה", ופירש רש"י: "קנאה, כעס, כמו הם קנאוני בלא אל, וכן כי קנאה חמת גבר", וכן פירש רש"י בגיטין (ד' א'), ובבא מציעא (ק"ז ב'), וסנהדרין (ק"ב ב'), ובפירושו לתהלים (ק"ו ט"ז), ולא יובן (ה' ב') שמצינו קנאה דהיינו כעס ע"ש.

סימן קעט

קרבן

שעבר על מצות עשה, יקרא פרשת העולה אשר בתחילת סדר ויקרא ובתחלת סדר צו את אהרן, כי מקרא פרשת הקרבן יהיה לנו במקום הקרבת הקרבן, בין שנקרא בכתב בין שנקרא בעל פה, כמו שאמרו במנחות (ק"י ב') כל העוסק בפרשת עולה כאילו הקריב עולה, בפרשת חטאת כאילו הקריב חטאת, בפרשת אשם כאילו הקריב אשם. ועוד עיין בשערי תשובה שם (אות י"ד) [וצע"ק].

ובספר שבט מוסר (פרק מ' דף שנה) כתב: "כל מי שעוסק בפרשיות הקרבנות כראוי, הנה הוא כאילו עוסק בכל יום בבנין בית המקדש, וכאילו בנה מזבח, ומקריב עליו **ממש** הקרבנות, והקב"ה מוחל לו כל עוונותיו, וגם ינצל מכל הפגעים", ועיין בספר זהר הקדוש ח"א הובא בנפש החיים (שער ד' פרק ל"א). ולמרנא ורבנא החפץ חיים זצ"ל בספרו תורה אור (פרק ג') ע"ש, והגאון חיד"א ז"ל בספר עבודת הקודש (צפורן שמיר אות קנ"א) כתב: "כל העוסק בסדר קרבנות כאלו הקריבם, ומוחלין

כתב בספר מאור ושמש (ר"פ משפטים): "אנחנו למידין שעל ידי המזבח שמקריבין שם קרבנות, ואם האדם מביא קרבנותיו, בודאי הוא עושה תשובה קודם שיקריבנו קרבנו על המזבח ויתכפר לו, כי בלא תשובה זבח רשעים תועבה, רק על ידי שעושה תשובה קודם ומקריב אחר כך את הקרבן על גבי המזבח אז מתכפר, ועל ידי זה הוא מאריך ימיו ושנותיו", ועוד עיין שם.

ואמרו ז"ל במסכת תענית (כ"ז ב'): "כבר תקנתי להם סדר קרבנות בזמן שקורין בהם מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני, ואני מוחל להם על כל עוונותיהם", והובא בספר מגורת המאור (אלקוהה פרק התפילה דף ז'). ובס"ד הארכתי מאוד בענין זה במאמרי הנדפס בקובץ התורני היקר "מקבציאל", תשס"ט, (גליון ל"ו דף קמ"ג) ע"ש.

ובתוב בספר שערי תשובה (ש"ד אות ח'): "ועתה כי אין לנו קרבנות בעונותינו ובעונות אבותינו, אם חטא בהרהורי הלב או

ומינה העוסק בפרשת קרבנות שהוא כמקריב קרבן, יזכה לאריכות ימים כמקריב קרבן וכמו שכתב בספר מאור ושמש וכנ"ל.

ובמעמא דמילתא יש להסביר, עם מה שכתב בספר כלי יקר שמות (י"ז ח'): "אהרן היה עסוק בעבודת הקרבנות, שהיו גורמים שתשרה שכינה בישראל, וענן ה' על המשכן", וכן הוא בכלי יקר במדבר (א' ד') ע"ש, ולהמבואר שעסק בפרשת הקרבנות בזמן הזה, הוא ממש כהקרבת הקרבנות כנ"ל, אם כן יש לומר דכשם שבהקרבת הקרבנות ממש גורמת השראת שכינה בישראל, כך גם עסק לימוד תורת הקרבנות משרה שכינה בישראל והדבוק בשכינה זוכה לחיים, וכלשון רבינו הגדול בעל חתם סופר ז"ל שמות (ו' ו' דל"ב סע"ב): "בהשראת שכינה על אדם יוסיף ימים", וכמו שהארכתי בפתיחה לחיבורי הנכחי (סימן ב') ודוק היטב.

ועוד יש לומר דאחר שהעוסק בתורת הקרבנות הרי הוא כמקריבן ממש ובזה מוחלין לו על כל עוונותיו כנ"ל, אם כן בדין הוא שיטול שכרו שנות חיים ואריכות ימים, אחר שלא הערוד ממית אלא החטא ממית (ברכות ל"ג א'), ואין מיתה בלא חטא עיין בדברי רבינו המאירי ז"ל שבת (נ"ה ב'), וכמו שהארכתי בפתיחה לחיבורי הנכחי, ועל כל פני הספר ודוק. [ועיין בחיבורי הנכחי ערך מגורה].

לו על כל עונותיו, ומליצי יושר מלמדיו עליו זכות בשמים".

וזו לשון ספר קב הישר (פרק נ"ט): "הנה בזמן שבית המקדש היה קיים, האדם היה מביא קרבן ומתוודה עליו בצירוף התשובה, ואחר כך היה נשחט הקרבן, ונזרק דמו של הקרבן, וחלבו נקרב, זה היה תמורת גופו ואיבריו אשר חטאו ונתחייבו מיתה, וקרבן זה היה תיקונם. ועכשיו האמירה היא במקום קרבן כמו שאמר הכתוב, ונשלמה פרים שפתינו, וכתב הרב מהר"ם הבבלי שבאמירת פרשת הקרבנות יכוין האדם שהאותיות הכתובות לפניו הם דמיון גוף הקרבן, והנקודות המונענעות את התיבה הוא הנפש של הקרבן, ועל ידי כן יחשב כאלו הקריב קרבן על גבי המזבח, ואל יהא קל בעיניך אמירת פרשת הקרבן בכל יום, כי בכל יום ויום בבקר מתעורר חיצוני אחד הנקרא תולע והוא מתחיל לקטרג על העבירות שעשו ישראל בלילה, ובהקרבת תמיד של שחרית היו מחלישין ומתישין את כחו, ואל זה יכוין באומרו פרשת תמיד עול"ת תמיד העשויה בהר סיני, וכל המתגאה הוא נותן כח וחיוזוק לזה החיצוני, וכל ההולך בענוה שהוא דוגמת הקרבן כמו שאמר הכתוב, לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה בתפילתו הוא מתיש כוחו, ועל זה אמר דוד המלך, ואנכי תולע'ת ולא איש, והכלל כי אמירת פרשת הקרבנות היא ענין גדול", ועיין בספר פלא יועץ (ערך שוגג וערך תענית) ודוק.

סימן קפ

קריאת שמע בעונתה

שפירשו דמה ששנינו במסכת אבות (פ"ג מ"י) שינה של שחרית מוציאה את האדם מן העולם,

בחיבורי הנכחי לקמן (ערך שינה של שחרית) הבאתי דברי רבותינו המפרשים ז"ל

ובתב הגה"צ מהר"א מקורנא ז"ל בספרו זהר חי: "התנא הקדוש מזהיר ואומר הוי זהיר בקריאת שמע ובתפילה שיתפלל בזמנו, ובדיעבד בהכרח באונס גדול, הזמן עד חצות כי הוא עון פלילי ואין לו אריכות ימים, כנודע מדברי חז"ל ע"ש"ב, הובא בספר הנהגות צדיקים ח"ח (דף תתקמ"ו) עיין שם. [ומה שכתב שבאונס גדול הזמן עד חצות, השווה למובא במשנה ברורה (סימן נ"ח ס"ו ביאור הלכה ד"ה קוראה): "אם עברה שעה רביעית ולא קראה, קוראה בלא ברכותיה כל היום - אף שדעת הפרי חדש כדעת הרמב"ם שלא נתן קבע לברכות, כבר פסקו רוב האחרונים וכמעט כולן כדעת הרא"ש והטור והשלחן ערוך ועיין בתשובת משכנות יעקב (סימן ע"ז) שדעתו נוטה להכריע בדיעבד עד חצות כמו גבי תפילה דקיימא לן בשלחן ערוך (סימן פ"ט) שאם עבר הזמן תפילה אף על פי כן מתפלל עד חצות ע"ש. ואפשר שיש לסמוך על זה לענין אם היה לו אונס, שלא היה יכול לקרות הברכות עד ארבע שעות שעות כי מצאתי בספר מהר"ל (הלכות תפילה) שכתב בשם מהר"ש שהמנהג להקל בנאנס שלא להפסיד הברכות עכ"ל, ועיין לגאון חיד"א ז"ל בשו"ת חיים שאל ח"ב (סימן ל"ח אות ע'), ולשארי הגאון ראש הגולה רבינו יוסף חיים ז"ל בשו"ת רב פעלים ח"ב (או"ח סימן י"ב) ונתבאר במקומו בס"ד].

ובמעמא דמילתא שהזהיר בקרית שמע בעונתה יאריך ימים, יש לומר בפשיטות דקריאת שמע הוי "קבלת עול מלכות שמים דהיינו שכינה", כדאמרו רז"ל בספר זהר ח"ב (דק"ס ע"ב): "בשעתא דאתי בר נש לקבלא עליה עול מלכות שמים, [לקרוא ק"ש], כדין שכינתא אתיא ושריא על רישיה, וקאים עליה כסהיד לסהדא סהדותא קמי מלכא

היינו מפני שאינו קורא קריאת שמע בעונתה, ולכן יפטר מעולמו בקיצור ימים רח"ל, ע"ש. ומינה נלמד שהזהיר לקרוא קרית שמע בעונתה יאריך ימים.

ובך אמרו רז"ל במדרש תנחומא (פרשת קדושים ס"ו): "אמר רב מני לא תהא קריאת שמע קלה בעיניך, מפני שיש בה רמ"ח תיבות כמנין איברים שבאדם, ומהן ברוך שם, אמר הקב"ה אם שמרת את שלי, לקרות קריאת שמע כתקנה, אני אשמור את שלך, לכך דוד מקלס שמרני כאישון בת עין, אמר לו הקב"ה הוא שמור מצותי וחייה.

אמר רבי שמעון בר חלפתא, משל למה הדבר דומה לאדם שהוא בגליל, ויש לו כרם ביהודה, ואדם אחר שהוא ביהודה, ויש לו כרם בגליל, אותו שבגליל הולך ליהודה לעדר את כרמו, וזה שביהודה הולך לגליל לעדר את כרמו, עמדו זה עם זה, אמר זה לזה עד שאתה בא למקומי שמור את שלי בתחומך ואני אשמור את שלך בתחומי, כך אמר דוד שמרני כאישון בת עין, אמר לו הקב"ה שמור מצותי וחייה, וכך אמר הקב"ה לישראל שמרו מצות קריאת שמע ערבית ושחרית, ואני משמר אתכם שנאמר ה' ישמרך מכל רע ישמור את נפשך". והובאו דברי המדרש בתוספות על התורה מהדורת "דעת זקנים", דברים (ו' ד'), וכן הוא שם בתוספות על התורה מהדורת "הדר זקנים", ובלקוטות הרמב"ן ז"ל ריש ברכות, ובספר המנהיג (סימן ל"א דף ס"ה), ועוד בדברי הרבה ראשונים ז"ל וכןסמן בהערות לספר המנהיג שם ואכמ"ל. [ובעצם המשל הנזכר במדרש - עיין היטב והשוה לדברי המדרש המובאים בחיבורי הנכחי (ערך הדלקת נרות בבית הכנסת) ודוק היטב].

ונוע'ה, להתפלל ביחיד, וגם אחרי זמן קריאת שמע, דהרי אמרו בספר זהר הקדוש פרשת בלק דמי שאינו קורא קריאת שמע בעונתה חייב נידוי, ובמדרש כונן אמרו שחייב נידוי על ביטול קדיש וקדושה, ורז"ל בפרק קמא דברכות, ובספר זהר הקדוש, הפליאו במעלת תפילה בציבור, והדברים קל וחומר להחמיר בזה, ה' יחזירנו בתשובה שלימה, ויאר עינינו להנצל מיצר הרע, כן יהי רצון, עד כאן נועם אמריו, והיו לזכרון בין עיניך".

ומפורש דמי שאינו קורא קריאת שמע בעונתה חייב נידוי, וכבר ביארנו בחיבורי זה (ערך נידוי) מפי סופרים וספרים שהחייב נידוי לא יאריך ימים ע"ש.

עוד ראיתי לרבה של עיר התורה חלב, הגאון המובהק רבי אברהם ענתבי ז"ל בספרו אהל ישרים (שער הגמול רפ"ב דף ק"ט) שהביא מאמר חז"ל "כל הקורא קריאת שמע בעונתה מוחלים לו על כל עונותיו" ע"ש, ועוד לו שם (שער התשובה דף קס"ג) כתב: "אמרו ז"ל במדרש כל הקורא קריאת שמע בעונתה מוחלים לו על כל עונותיו", ע"ש.

וכבר כתבתי בפתיחה לחיבורי הנכחי מפי ספרים וסופרים שכל מי שמוחלים לו על כל עונותיו - יאריך ימים, שאין הערוד ממית אלא החטא ממית (ברכות ל"ג א'), וכשנמחל החטא יש חיים ודוק.

איברא שלפי שעה איני ידע היכן נמצא מדרש חז"ל שאמרו "כל הקורא קריאת שמע בעונתה מוחלים לו על כל עונותיו", ואהמנותיה דהאי גברא רבה רבה זצ"ל, קא סמכינן ודוק.

קדישא, דהאי איהו דקא מיחד שמיא תרי זמני ביומא, ושמיא אתיחד עילא ותתא כדקא יאות, ועל דא ע' משמע ישראל מאתוון רברבן, וד' נמי מאתוון רברבן, למהוי עד קמי מלכא קדישא". [ונודע רמז הקדמונים "עול שמים", עולה בגימטריא "מלכות" ודוק].

ובן במדרש בראשית רבה (פמ"ח ס"ז): "והוא יושב פתח האהל כחום היום, רבי ברכיה משום רבי לוי אמר ישב כתיב בקש לעמוד אמר לו הקב"ה שב, אתה סימן לבניך מה אתה יושב ושכינה עומדת, כך בניך יושבין ושכינה עומדת על גבן כשישראל נכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וקורין קריאת שמע והן יושבים לכבודי ואני על גבן, שנאמר אלהים נצב בעדת אל" עיין שם ובמפרשים שם.

חרי מבואר באר היטב דבזכות מצוות קריאת שמע שכינה עומדת על גבן שישראל ושורה בם וכבר כתבנו בארוכה בפתיחה לחיבורי הנכחי (סימן ב') דכל שיש חיבור ודיבוק לשכינה זוכה לשנות חיים ואריכות ימים ודוק. [ויש לרמזו בלשון רז"ל במדרש הנ"ל ואני על גבן, ורצונם לומר דאני איקרי שכינתא, כמפורש להדיא בספר הזהר הקדוש ח"א (דרס"א ע"ב), ושם ח"ג (דרע"ו ע"א) ועוד הרבה ודוק היטב].

וראיתי לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו כף החיים (סימן ט"ו אות ס"א) שכתב: "הרב הגדול חיד"א ז"ל, בספר ככר לאדן ובספר כסא רחמים על אבות דרבי נתן (פרק כ"א) הוכח יוכיח בנועם שיח שפתותיו, בענין תפילה בציבור, וקריאת שמע בעונתה, וכתב רעדה אחזתני איך הותר הרצועה, מחל'ה

חידושי סוגיות

(ה' ב', ו' ב', מ' א')

א. בענין שיעורין הלכה למשה מסיני

[הדר יעקב ח"ה ס"ס מז, עע"ש]

סוכות תשנ"ח.

דרבנן, ונפקא מינה לספיקה, עיין מה שהביאו בזה הגאון רבי אברהם הכהן ז"ל משאלוניקי בספרו טהרת המים (שיורי טהרה מערכת ה' כלל י"ז) עש"ב, והגאון מהרש"ם ז"ל בדעת תורה יו"ד (פתיחה להלכות טריפות אות א') וקונטרס אחרון (שם), ושדי חמד (מערכת ה' כלל כ"ד, ומערכת ג' כלל מ"ז), ובפאת השדי (מערכת ה' כלל י"ז וכלל ל"ד) ועיין הגהות רד"ל חולין (כ"ח א'), ובספר אברהם אזכור (מערכת ה' כלל ט"ל), ובספר אבני ציון ח"ב (ד"י ע"א), ושם ח"ג (דש"ז ע"ב), ונתבאר בחידושי למסכת נזיר בס"ד. [והגאון רבי ישראל אייזנשטיין ז"ל בספרו הנפלא שו"ת עמודי אש (סימן ו' דמ"ה רע"ד) נקט בפשיטות דהלכה למשה מסיני דינה דאורייתא ע"ש, ולא זכר שנחלקו בה הרבה וכנ"ל, והוא תימה].

ובכר נודע שנחלקו בה חכמים בירושלמי חגיגה (פ"א ה"ב ד"ד ע"ב), עיין שם במחלוקת רבי יוחנן ורבי הושעיא וכדפירש שם בקרבן העדה, ובמראה הפנים שם האריך ואכמ"ל.

ולבן במסכת ברכות אמרו **מדרבנן** וקרא אסמכתא, דהיינו כל ענין וכח הלכה למשה מסיני אינו אלא דרבנן, אבל כאן במסכת סוכה נקטו דתוקף הלכה למשה מסיני **דאורייתא**, ולכן רק אמרו הלכתא נינהו כלומר ואכן מן התורה הם, אלא **קראי** אסמכתא בעלמא, דוק ועיין.

סוכה (ה' ב'): "לרבי יהודה הלכתא גמירי לה, דאמר רבי חייא בר אשי אמר רב שיעורין חציצין ומחיצין הלכה למשה מסיני", ופריך עלה: "שיעורין דאורייתא נינהו דכתיב ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש, ואמר רב חנין כל הפסוק הזה לשיעורין נאמר וכו' אלמא דאורייתא נינהו.

ומשני: "ותסברא שיעורין מי כתיבי, אלא הלכתא נינהו וקרא אסמכתא בעלמא הוא". ועיין בפירוש רש"י ז"ל.

והנה בתלמוד נמצא כזאת גם במסכת ברכות (מ"א ב'), אלא שיש שם שינוי גדול ששם הלשון כך: "אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא", וכבר העיר על זאת הגאון מרא דתלמודא רבי ישעיה ברלין ז"ל בהגהות מסורת הש"ס שם.

ונתעוררתי בס"ד להבין מה יסוד מחלוקת הגירסאות, שבמסכת סוכה אמרו: "אלא **הלכתא** נינהו וקרא אסמכתא בעלמא הוא", ואילו במסכת ברכות אמרו: "אלא **מדרבנן** נינהו וקרא אסמכתא בעלמא הוא".

וחשבתי לומר בדרך אפשר אם יוכשר, דלשונוות התלמוד דלעיל נחלקו באותה מחלוקת רבותינו הראשונים ז"ל בגדר "הלכה למשה מסיני", אם היא דאורייתא או

ב. בענין עשיית ארבע דפנות לסוכה

[עוז יעקב ח"א סי' ח]

סוכות תשנ"ה.

ובהנהגה בשלחן ערוך או"ח (סימן תר"ל בהגה סעיף ה') כתב רמ"א ז"ל משם ספר כל בו (סימן ע"א): "ונהגו עכשיו לעשות מחיצות שלימות כי אין הכל בקיאיין בדין המחיצות", וכן מצאתי בדרשות מהר"ש מווינא ז"ל רביה דמהרי"ל ז"ל (סימן רט"ז): "דרש מהר"ש שבסוכות נוהגים לעשות ארבע מחיצות שלימות לדין שאין אנחנו בקיאיין וחיישינן דילמא לא אתי למיעבד אף על גב דקיימא לן שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח ברמב"ם הלכות סוכה (פ"ד ה"ב) עכ"ל.

ומשמע דרק בגלל שאין בקיאים בפרטי הלכות מחיצות עושים מחיצות ארבע שלימות, אבל אם אכן היו כולם בקיאים אזי לית לן בה ויעשו שאינם שלימות, ולפי דברי רבינו של"ה ז"ל לעולם יש לעשות ארבע מחיצות כי כך נוי והידור מצוה, וכל שאינו עושה כן מחסר ומגרע בזה אלי ואנוהו וכנ"ל וצ"ב.

ובהלכות רבינו יצחק י' גיאת ז"ל בספר הנקרא בשם "שערי שמחה" (הלכות סוכה דע"ג ע"א) כתב: "ואמר רב סעדיה גאון שצריכה סוכה להיות סתומה משלש רוחותיה ולא יהא שם מקום פתוח אלא מקום הפתח בלבד, והא כרבי שמעון אזלא דאמר שלש כהלכתן ורביעית אפילו טפח ולית הלכתא כוותיה, ובודאי בעינן מצוה מן המובחר וכל היכא דהויא סתומה משלש רוחותיה ולא יהא שם מקום פתוח אלא מקום הפתח טפי עדיף, מיהו היכא דעבד לה לדפנות כתיקנן וכשיעורן והשאר פרוע כשר ולא מיפסלא כל עיקר

סוכה (ו' ב'): "תנו רבנן שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח, רבי שמעון אומר שלש כהלכתן ורביעית אפילו טפח, במאי קמיפלגי, רבנן סברי יש אם למסורת, ורבי שמעון סבר יש אם למקרא. רבנן סברי יש אם למסורת בסכת בסכת בסכות הרי כאן ארבע, דל חד לגופיה פשו להו תלתא, שתיים כהלכתן ואתאי הלכתא וגרעתה לשלישית ואוקמה אטפח, רבי שמעון סבר יש אם למקרא בסכות בסכות בסכות הרי כאן שש, דל חד קרא לגופיה, פשו להו ארבע, שלש כהלכתן אתאי הלכתא וגרעתה לרביעית ואוקמתה אטפח".

והיום חול המועד סוכות תשנ"ה דרך לימודי ראיתי דבר חידוש בספר של"ה הקדוש (מסכת סוכה פרק נר מצוה אות ג' דרפ"ה ע"א דפוס ירושת"ו): "תנו רבנן שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח וכו', עם כל זה כדי לקיים זה אלי ואנוהו שדרשו רבותינו ז"ל (שבת קל"ג ב') התנאה לפניו במצוות עשה סוכה נאה, על כן מצוה מן המובחר לעשות לכתחילה למאן דאפשר לו ארבע מחיצות שלימות, ואז יקיים גם כן תשבו כעין תדורו". [וראיתי בסוכות תשבו עולה בגימטריא יעשה ארבעה דפנות].

ולכאורה יש להבין דנמצא דהעושה כפשוטו של מקרא ארבע דפנות עדיף, כי יוצא דהך הלכה למשה מסיני מיגרע גרעא, דהעושה כן שנים כהלכתן והשלישית אפילו טפח נמצא דמפסיד הידור מצוה וחסר לו ב"זה אלי ואנוהו", והוא דבר חידוש לענ"ד.

סוכה נאה וכו', צ"ע מאי איכא בנוי סוכה, דכלים נאים [עיין סוכה כ"ח ב'] זהו הדין תשבו כעין תדורו, ולא מדין סוכה נאה" ע"כ. ואתי שפיר לפי דברי המרדכי הנ"ל דמוסיפים צורת הפתח, וכן לפי דברי השל"ה דארבע דפנות שלימות הוא נוי סוכה וכו"ל ודוק.

וראיתי לרבינו הפרי מגדים ז"ל או"ח (סימן תרמ"ג מש"ז אות ד') שכתב: "ראיתי לסדר כאן דין הכשר סוכה בלי פקפוק כלל להיותה כשרה על פי מנהג וותיקים וחסידיים, הנה מצוה מן המובחר שהסוכה תהיה ארבע מחיצות שלימות וצורת הפתח לנוי", וכיוצא בזה כתב בספר חיי אדם (כלל קמ"ו אות ב'): "מצוה מן המובחר שיעשה ארבע דפנות שלימות ומכל מקום אם עשה לה רק שני דפנות ובשלישית טפח מרווח, הלכה למשה מסיני דכשרה, ובלבד שיעשה צורת הפתח" וכו'.

ובשו"ת רבבות אפרים ח"א (סימן תכ"א אות כ"ט) הביא דברי החיי אדם ותמה מדוע שצריך לעשות הסוכה עם ארבע דפנות ע"ש. [דברי הפרי מגדים לא הזכיר].

ויש לומר שטעם רבתינו גדולי האחרונים הפרי מגדים והחיי אדם או כטעם רבתינו בעלי התוספות דתשבו כעין תדורו, או כדברי רבינו השל"ה ז"ל דיש בזה הידור מצוה ודוק היטב. [ועיין היטב בשו"ת חות יאיר (סימן קצ"ב אות ה') המובאים בגליוני הש"ס סוכה (ו') (ב' ודוק)].

ודע כי בספר הנחמד משנת יעקב על שלחן ערוך ח"ב (סימן תר"ל דר"ב ע"א) הביא מספר קרבן חגיגה (דף מ"ב) משם רבינו האר"י ז"ל דנכון יותר לעשות הסוכה בשתי דפנות והשלישית טפח, מלעשות שלש דפנות שלימות ע"ש, וכתב דזה תמוה, והוסיף להביא

ואפילו לכתחילה", הביאו בקיצור ובשינוי לשון במשנה ברורה (סימן תר"ל אות כ"ח) ע"ש. **ושמע** מינה מדברי הרי"צ נ' גיאת ז"ל חדא דאמר שלש דפנות ולא ארבע כדברי השל"ה, ומה גם שיש לפרש דעתו דהטעם משום דלא בקיאים בדפנות וככתוב בספר כלבו ובמנהגי מהר"ש ולא מטעמו של רבינו השל"ה, וכן ריהוט לשונו, ובפרט שסיים: "מיהו היכא דעבד לה לדפנות כתיקנן וכשיעורן והשאר פרוע כשר ולא מיפסלא כל עיקר **ואפילו לכתחילה**", ודוק.

ורבתינו בעלי התוספות ז"ל ראש השנה (כ"ח ב' סד"ה ומנא) כתבו: "ומסוכה אין להביא ראייה שאין עובר [בכל תוסף] בעשה ארבע מחיצות, אף על גב דאמרין שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח - דכל שכן כשעושה ארבע מחיצות טפי עדיף, דהוי תשבו כעין תדורו", וכוונתם שבארבע מחיצות טפי מתקיים "תשבו כעין תדורו", שהרי בעלמא אדם בבית של ארבע מחיצות יושב, ולכאורה שמע מינה דאינם סוברים כרבינו השל"ה ז"ל, שהתוספות לא הזכירו ענין "הידור מצוה" שיש בסוכה בת ארבע מחיצות, ורק מדין תשבו כעין תדורו קאתו עלה, ועיין.

ובתב בספר המרדכי סוכה (סימן תשל"א): "פסק ראבי"ה (סימן תר"ו) היכא דאיכא שלש מחיצות או ארבע אין צריך צורת הפתח, ולא נהגו [בצורת הפתח] אלא לנוי בעלמא, כדאמרין עשה סוכה נאה", הרי שרק במה שנהגו לעשות צורת הפתח לסוכה בת ארבע דפנות כתב דהוי נוי, ולא בעצם עשיית ארבע דפנות, ולכאורה גם זה לא כרבינו השל"ה ז"ל, ועיין.

ובחידושים המיוחסים לגרי"ז הלוי ז"ל על מסכת נזיר (ב' ב') כתוב: "עשה

חיים סופר זצ"ל בספרו היקר כף החיים שאינו משמיט כל דהו מדברי רבינו האר"י והרש"ש כנודע, כאן (סימן תר"ל) לא הזכיר כלל ועיקר מדברי רבינו האר"י ז"ל הללו, ושמע מינה דלא שמיע ליה כלומר לא סבירא ליה להא ודוק היטב.

ולענין מעשה מכל המבואר יוצא שלכתחילה יש לעשות הסוכה עם ארבע דפנות שלימות, או מדין תשבו כעין תדורו, או מדין הדור מצוה, וכמשנ"ת בס"ד.

דברי הגאון רבי שלמה קלוגר ז"ל בספרו קהלת שלמה (דף ז') שגם כן כתב כנ"ל בשם כתבי האר"י ז"ל שיש לעשות הסוכה דוקא בשתי דפנות וטפח, וכתב לתת טעם גם על פי נגלה בדרך אגדה ע"ש, וזה פלא דלא נשמע מי שיהדר על זה, אדרבה מהדרין לעשות מחיצות גמורות עיין שם.

ואין תחת ידי הספרים הנ"ל לראות דברים בשרשן ובטעמן, אבל יש להעיר כי מר זקני הגאון הפוסק והמקובל הגדול רבי יעקב

ג. בענין עשיית הסוכה בערב החג דוקא

[עו' יעקב ח"א סי' ט']

מהרי"ט מסטמאר זצוק"ל] העמידו עוד לפני ראש השנה, אבל לא סכנו אותה עד אחר יום הכיפורים, וגם אחרי יום הכיפורים כשסכנו הסוכה הניחו מקום פנוי כדי שאדמו"ר זצ"ל יסכך במו ידיו. **ערב סוכות** בבוקר טיפס ועלה וטרח במצוה בגופו לסדר הסכך עבור סוכתו הקטנה המיוחדת לו".

ואכן זכורני שראיתי לעוד מרבתינו ז"ל שכתבו שאת עשיית הסכך יעשה ערב החג ממש. ובעי טעמא להנהגה זו שיש לעשות ולתת את הסכך דוקא בערב החג ממש.

ויתכן שיש למצוא להנהגה זו שורש על פי מה שהביא הגאון המופלא מהרי"פ פרלא ז"ל בביאורו לספר המצוות של רב סעדיה גאון ז"ל (עשה ז' דפ"ט ע"ד) שיטת רב סעדיה גאון וסייעתו ז"ל דאיסורא איכא בעשיית הסוכה קודם ערב החג משום שנאמר חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים ומבואר בסוכה (ט' א') דקרא קאי על עשיית הסוכה, ולכן סבירא להו דאסור לעשותה ליותר משבעה ימים ככתוב

סוכה (ט' א'): "סוכה ישנה בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין, ואיזו היא סוכה ישנה כל שעשאה קודם לחג שלשים יום, אבל אם עשאה לשם חג אפילו מתחלת השנה כשרה".

וראיתי לכמה נביאים המתנבאים בסגנון אחד, והוא, דאת עשיית ונתינת סכך הסוכה, שלמעשה זהו עיקר קיום מצות סוכה והסוכה על שם הסכך נקראת כידוע, יש לעשות **בערב סוכות ממש**, וזו לשון הגאון החסיד מהרא"ז ז"ל בספר יסוד ושורש העבודה (שער י"א פ"ב): "בערב סוכות היום קצר והמלאכה מרובה, **בהכנת סכך הסוכה**, ויפוי הסוכה והכנת לולב ומיניו" עיין שם.

וזו לשון שארי דודי זקני הגאון ריש גלותא דבבל רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו לשון חכמים ח"א (סימן פ"ח): "**בערב סוכות** קודם עשיית הסכך יאמר בקשה זו" וכו' ע"ש.

ובמחזור היקר "דברי יואל" לסוכות (דף א') כה כתוב: "את סוכתו של מרן אדמו"ר

ויש לי עוד להעיר ממה שאמרו רז"ל במדרש ויקרא רבה (פ"ל ס"ז): "מיום הכיפורים ועד החג (סוכות) כל ישראל עסוקין במצוות זה **עוסק בסוכתו** וזה עוסק בלולבו", והובא במדרש הגדול ויקרא (שם דף תרנ"ח) ועיין שם בהערות.

ולבאורה הרי שהותר לו לבנות סוכתו קודם חג סוכות, ולרב סעדיה ודעימיה ז"ל שאסרו לבנות הסוכה קודם ערב החג צריך לומר שמתעסק במכשירי סוכתו ולא יבנה עד ערב החג, והוא ודוחק וילמד עליו רעו עוסק בלולבו ודוק היטב.

במקרא, ועיין שם בארוכה מאי דשקיל וטרי בהא הגר"פ פרלא "ומהיכן הרגלים לחידוש גדול כזה" כלשונו.

והנה אף דאנן לא קיימא לן הכי, מכל מקום אפשר דכדי לחוש לדעת רב סעדיה גאון ודעימיה ז"ל כתבו הפוסקים ז"ל שישתדל לעשות סכך הסוכה בערב החג ממש, והרי כבר ידעת מה דקיימא לן "כיון דשמיע לן מהגאונים שכל דבריהם דברי קבלה, הוה ליה כאילו כתוב בתלמוד" כלשון מרן ז"ל בבית יוסף יו"ד (סימן ט"ל ד"ה ודע דנ"ז ע"ב), ועיין בחיבורי הנכחי לעיל (סימן ר' אות י' הערה ה') וצרף לכאן.

ד. בענין חידוש דבר בסוכה ישנה

[שובי השולמית ח"ג סי' יח]

תשל"ט.

דבר. וכתב בעל העיטור חידוש בגופה בעינן ודלא כבעל הלכות גדולות שכתב דאסיפת כסאות לישב עליהן הוי חידוש, דהא ליכא סוכה דלא יכול לחדש בה האי חידוש, וזהו שכתב רבינו הטור ובלבד שיחדש בה דבר **בגופה**, וגם התוספות הביאו הירושלמי הזה וכו', ומדברי כולם נר"ל התוספות והעיטור והרא"ש (והטור) שהביאו הירושלמי, כ"כ מו"ז הגז"ל בכף החיים שם אות ו' משמע דהא דמצריך בירושלמי לחדש בה דבר לעיכובא הוא, אבל הר"ן כתב דלא לעכב אומר כן אלא למצוה מן המובחר עכת"ד מרן ז"ל. ועיין שו"ת הרדב"ז ח"ו (בסימן ב' אלפים ונ"ז) שגם הוא כתב שדעת הרא"ש והטור ז"ל דחידוש דבר בסוכה ישנה לעיכובא הוא ע"ש.

וראיתי לגאון המובהק אי"ש צדיק ז"ל בספרו המופלא בית השואבה (דיני סוכה ישנה

סוכה (ט' א'): "סוכה ישנה בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין, ואיזו היא סוכה ישנה כל שעשאה קודם לחג שלשים יום, אבל אם עשאה לשם חג אפילו מתחלת השנה כשרה". ועיין בפירוש רש"י ז"ל.

ורבותינו בעלי התוספות ז"ל (שם ד"ה סוכה) כתבו: "סוכה ישנה בית הלל מכשירין, בירושלמי תני צריך לחדש בה דבר, חברייא אמרין טפח ורבי יוסי אמר כל שהוא, ובלבד שתהא על פני כולה" ע"ש.

ובתב רבינו הטור ז"ל (אורח חיים סימן תרל"ו): "סוכה ישנה שנעשית מקודם לחג שלשים יום כשרה, ובלבד שיחדש בה דבר עתה בגופה לשם חג".

ומרן ז"ל בבית יוסף (שם) כתב: "ומה שכתב ובלבד שיחדש בה דבר, שם (סוכה ט' א' הנ"ל). וכתב הרא"ש, ירושלמי, צריך לחדש בה

דעת הטור, כיון שלא הביא דברי אביו הרא"ש לחלוק עליו כדרכו הטובה, ודלא כמו שכתב הרדב"ז ז"ל הדעת הטור צריך חידוש דבר לעיכובא, ואף בדיעבד פסולה בלא חידוש" עכת"ד וע"ש.

ואף שדברי פי חכם חן, מכל מקום נראה לי בס"ד ליישב דברי עטרת גאוני ישראל רבותינו מרן הבית יוסף ורבינו הרדב"ז זיע"א. חדא לדברי והבנת הגאון בית השואבה ז"ל דדעת הרא"ש ז"ל דלכתחילה בעינן חידוש דבר בסוכה ישנה אלא שבדיעבד סוכה ישנה כשרה בלא חידוש, נמי תקשה דהכא מדברי הרא"ש ז"ל מתברר דחידוש דבר אף לכתחילה אין צריך.

ותו - וזה העיקר - דהנה אמת נכון הדבר דחידוש דבר דמצריכין בסוכה הוא דוקא בסכך ולא בדפנות, וכסהכמת רבותינו האחרונים ז"ל הפרי מגדים והגר"ז וחי אדם ובכורי יעקב ז"ל (על שו"ע שם) ועוד, מכל מקום במה דברים אמורים כשכבר יש סוכה גמורה סכך ודפנות וכו' אלא שחסרונה בצידה שהיא סוכה ישנה, אזי ככהאי גוונא אמרינן דחידוש בעינן בסכך דיוסיף מעט סכך, ובכך מהני להפקיע שם סוכה ישנה ממנה וממילא תהיה סוכה כשרה, אבל בנדרן דהחוטט בגדיש דמעיקרא לא היתה בעולם סוכה כלל, לא סכך על גובה עשרה, ולא דפנות (ועיין בכף החיים סימן תרל"ו אות י') אלא רק היתה ערימת גדיש ותו לא, ככהאי גוונא יש לומר דהמחדש **דפנות כשרות** נמי חשיב חידוש דבר **בגוף** הסוכה ממש, ואף עדיף מחידוש גרידא בעלמא, שהרי כאן עושה מאין סוכה כשרה, וחידוש כהאי גוונא חידוש הוא.

ובן מבואר בחידושי הריטב"א ז"ל סוכה (מ"ו א' ד"ה היתה) שכתב: "היתה הסוכה עשויה

אות ב' דע"ג ע"ב) שאחר שהביא דברי מרן ז"ל ודברי הרדב"ז ז"ל שלדעת הרא"ש חידוש דבר בסוכה ישנה לעיכובא, כתב: "ולדידי אי"ש צעיר דברי מרן הבית יוסף והרדב"ז ז"ל דלהרא"ש בלא חידוש דבר הסוכה פסולה אפילו בדיעבד, נפלאו ממני, שהרי מדברי הרא"ש בסוכה (פ"א סימן י"ג) בהא דהחוטט בגדיש, מבואר יוצא דסבירא ליה דבדיעבד ודאי כשרה בלא חידוש, שהרי כתב שם הרא"ש ז"ל: "וכשחוטט ממטה למעלה עד שמגביה את החלל עשרה אין זו עשייתה שאינו מתקן אלא הדפנות, ובדפנות לא אמרינן תעשה ולא מן העשוי, והרי היא כשרה כסוכה פחותה מעשרה וחקק בה להשלימה לעשרה, ואף על פי שמתחילה לא נעשית לשם סוכה הא מכשירי בית הלל בסוכה ישנה" עכ"ל הרא"ש. והשתא אם איתא דדעת הרא"ש ז"ל דגם לבית הלל פסולה סוכה ישנה בלא חידוש, מאי האי דכתב בחוטט בגדיש דאף על פי שמתחילה לא נעשתה לשם סוכה מכל מקום הא מכשירי בית הלל סוכה ישנה, והלא אף על גב דמכשירי בית הלל סוכה ישנה מכל מקום בעו דידחדש בה דבר בסכך לשם החג ואם לאו פסולה. ואם כן הכא שהחלל שהניח בתחילה בגדיש שלא נעשה לשם חג, ועתה נמי כשחוטט בו ממטה למעלה אינו עושה שום חידוש בסכך ולא שייך בה שום חידוש בסכך שעל החלל גם לבית הלל פסולה. אלא מבואר דדעת הרא"ש ז"ל דלא בעו בית הלל אפילו חידוש אלא לכתחילה אבל בדיעבד כשרה, ואיך כתבו מרן והרדב"ז ז"ל דדעת הרא"ש ז"ל דבלא חידוש פסולה לבית הלל אפילו בדיעבד, סוף דבר שדברי מרן והרדב"ז ז"ל נפלאו ממני וצל"ע" עכת"ד.

ועוד בבית השואבה (שם אות ג') הוסיף וכתב: "וכבר כתבתי שדעת הרא"ש דבדיעבד כשרה בלא חידוש, ואם כן מינה נמי שכן הוא

ודוק. ועיין בספר בפתחא זוטא הלכות סוכה (סימן תרל"ו ושם סימן תרל"ה וסימן תרל"ז ובהשמטות) ובספר עלי תמר לירושלמי זרעים ח"א (דש"ה ע"א) ואכמ"ל.

זה הנלע"ד להמליץ טוב וליישב דברות קדשם של מרן הבית יוסף ורבינו הרדב"ז זיע"א והם ימליצו טוב בעדנו, וכבר ידועים דברי רבינו יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (סימן תקנ"ט): "וכל צדיק שמפרש דברי צדיק אחר כגון אמורא שמפרש דברי תנא או דברי אמורא שהיה לפניו, כשמת יוצא התנא כנגדו לקבלו בספר פנים יפות וללכת עמו ולבקש מן המלאכים להקל עליו ולהעמידו לפני הקב"ה לדבר עליו טובות", אמן.

ובס"ד כבר ביארתי בארוכה בספר תשובותי כל ענין חידוש דבר בסוכה ישנה, ונדפס לראשונה בקובץ התורני החשוב "עולת החודש" דסאטמר שנת תשל"ט (גליון כ"ה מדף כ"א ואילך) עש"ב, ועיין גם בחיבורי כנסת יעקב (קונטרס ה' סימן ל"ג דף ק"כ), ומסקנה לדינא כתבנו ב"עולת החודש" (שם דף ל"ב) דאחר שמצינו למעלה **מעשרה ראשונים** כמלאכים נ"ע שסוברים שחידוש דבר בסוכה ישנה **לעיכובא** הוא, וכן דעת מרן ז"ל בשלחן ערוך (סימן תרל"ו) הכי נקטינן, וכל שלא חידש בה דבר פסולה אף בדיעבד עש"ב, ועוד חזון למועד לבאר הדברים היטב בעזר האל וישועתו הנותן דעת וחיים.

ועומדת אם יכול לחדש בה דבר, פירוש בסכך, או בדפנות הצריכות לה לעכב, מברך מיד שהחיינו ושוב אינו מברך אותו בכניסת ליל החג שכבר בירך זמן מדין סוכה בשעת מעשה" ע"ש. חזינן דאף דבעלמא חידוש בסכך בעינן מכל מקום כל שחידש דבר בדפנות הסוכה בגוונא שהן צריכות ומעכבות להכשר הסוכה מקרי חידוש וכמש"כ מרנא ורבנא ז"ל במשנה ברורה (סימן תרל"ו בשער הציון סק"ז) ע"ש, והוא הדין והוא הטעם נמי הכא בחוטט בגדיש דאין לך חידוש גדול מזה בעצם עשיית ויצירת דפנות הסוכה, ומשום הכי סבירא ליה להרא"ש ז"ל הכא בנדון דידן דהחוטט בגדיש דשפיר דמי אף שלא חידש בסכך מידי, מה שאין כן בעלמא בסוכה ישנה העשויה מכבר התם אכן סבירא ליה להרא"ש ז"ל דצריך לחדש בגופה דבר **ולעיכובא הוא**, וכמו שכתבו מרן הבית יוסף ז"ל ורבינו הרדב"ז ז"ל, ועלו יפה דברי קדשם וכאמור בס"ד.

והשתא נכונים גם דברי הרדב"ז ז"ל במה שכתב דדעת רבינו הטור ז"ל דחידוש דבר בסוכה ישנה לעיכובא הוא, וליכא פירכא כלל מדברי הרא"ש ז"ל, ואדרבה אזיל רבינו הטור ז"ל בסברת אביו ורבו הרא"ש ז"ל כדרכו הטובה. וכן מורה בהדיא לשון רבינו הטור בקצור פסקי הרא"ש סוכה (פ"א סי"ג) שכתב: "סוכה ישנה שעשאה קודם לחג שלושים יום כשרה, רק שיחדש בה טפח"